

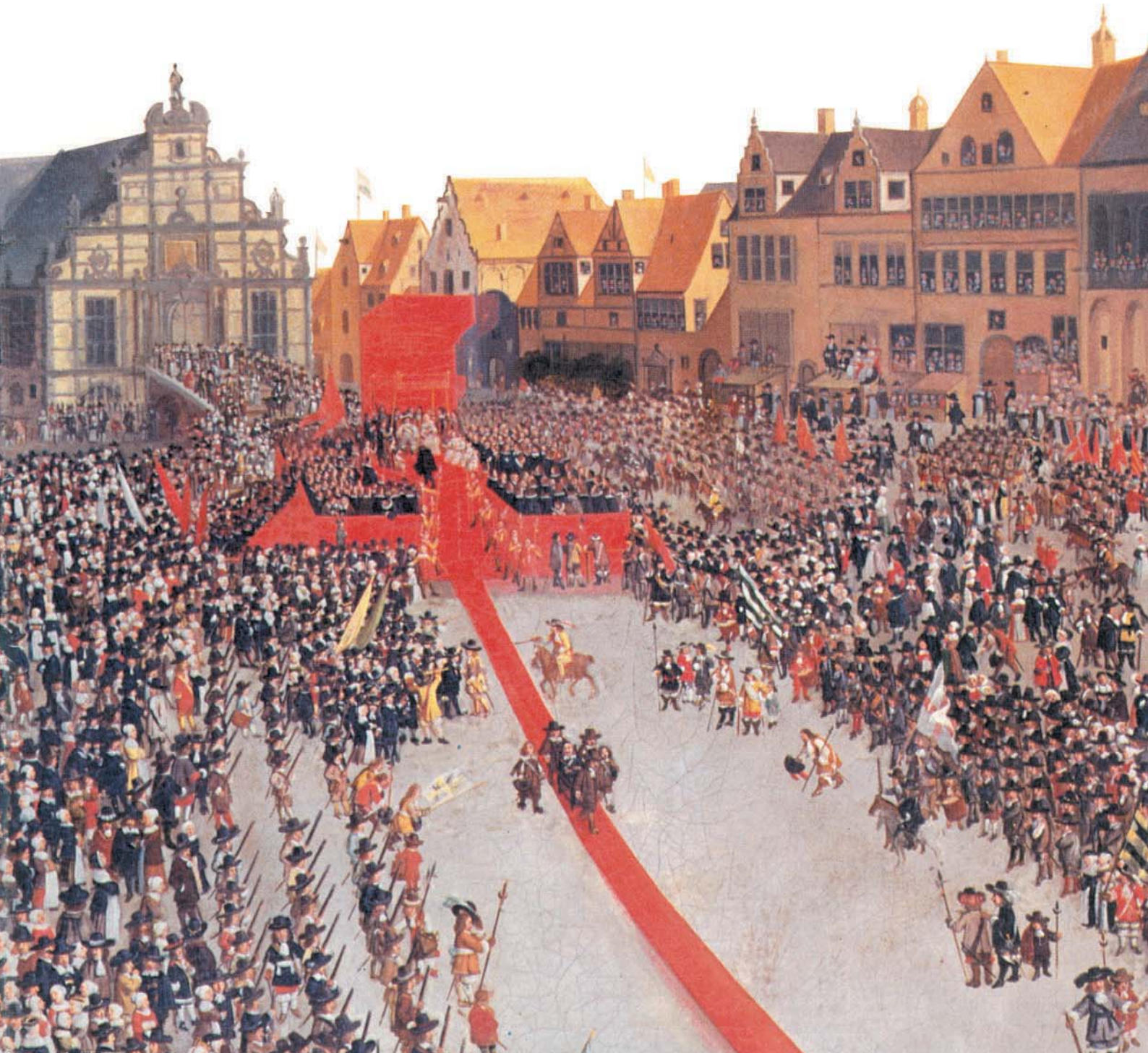

The Institute of
Internal Auditors

Foreningen af Interne Revisorer

Nummer 33 ✠ August 2006 ✠ 11. årgang

INFO

INFOs redaktion:

Ansvarshavende redaktør:
Chief Internal Auditor Ane Marie Christensen
 ☎ 33 33 10 75
 E-mail: ane.marie.christensen@nordea.com
 Nordea

Øvrig redaktion:

Senior Manager Vibeke Aggerholm
 ☎ 35 87 26 68
 E-mail: vibeke.aggerholm@dk.ey.com
 Ernst & Young

Revisor Bente Hallberg
 ☎ 36 78 22 87
 E-mail: iaa.redaktion@mail.dk
 Post Danmark

Revisor Brian Hansen
 ☎ 33 63 66 03
 E-mail: brh@nationalbanken.dk
 Danmarks Nationalbank

Revisor Henning Jørgensen
 ☎ 44 20 30 82
 E-mail: henning.joergensen@tryg.dk
 TrygVesta

Revisor Henning Funck Nielsen
 ☎ 44 20 30 89
 E-mail: henning.nielsen@tryg.dk
 TrygVesta

Revisionschef Louise Claudi Nørregaard
 ☎ 33 74 80 13
 E-mail: lcn@pension.dk
 PensionDanmark

Revisor Birgitte R. Svenningsen
 ☎ 39 77 41 30
 E-mail: bsv@saxobank.com
 Saxo Bank

Revisor Pui Fong Yau
 ☎ 32 66 20 74
 E-mail: pui.fong.yau@danisco.com
 Danisco

Foreningens og redaktionens adresse:

Nordea A/S
 Foreningen af Interne Revisorer (IIA)
 Att: Chief Internal Auditor Ane Marie Christensen
 Strandgade 3
 0900 København C
 CVR nr. 73954215

Synspunkter, der kommer til udtryk i medlemsbladet, behøver ikke nødvendigvis at svare til bestyrelsens opfattelse eller være udtryk for foreningens officielle standpunkt.

Indhold:

Leder	2
Nyt fra bestyrelsen.....	3
Redaktøren	3
Aktivitetskalender	4
Kursuskalender	4
Medlemsmøder i IIA	6
Information fra IIA i Orlando.....	6
Artikler	
Revisionskomiteer – herunder ekstern og intern revisors samt ledelsens rolle	7
Søjle 1 i Basel II regelsættet medfører væsentlige udfordringer for intern revision ...	10
Revision af unoterede aktieinvesteringer, herunder gennem kapitalfonde	17
Forventninger til fremtidens interne revision, god selskabsledelse og risikostyring.....	22
RS 240 (ajourført) - The Nordea Way	24
Risikostyring i et corporate governance perspektiv - boganmeldelse.....	27
IIAs årskonference 2006	29
IIAs konference i Norge den 21.-23. maj 2006	31
Spørgeskemaundersøgelse	32
Nye medlemmer	34
”Bagsmækken”	35

Lederv/ *Jens Peter Thomassen*

Så blev det hverdag igen, ikke kun arbejdsmæssigt, men også vejrmæssigt. Jeg håber, alle har nydt den gode sommer og har samlet kræfter til et udfordringsrigt efterår.

Aviserne har i løbet af foråret, og her i agurketiden, været præget af budskabet om knappe resurser indenfor stort set alle sektorer.

Såvel intern som ekstern revision kan også mærke det massive pres, hvor det kan være vanskeligt at rekruttere tilstrækkelig kvalificeret arbejdskraft. Da det samtidigt må forventes, at flere børsnoterede virksomheder vil etablere interne revisionsfunktioner i de kommende år, vil efterspørgselspresset efter medarbejdere med revisionsmæssig baggrund forventelig stige yderligere.

Når det strammer til, skal man jo altid overveje alternative rekrutteringsmuligheder herunder, hvordan man i fremtiden reducerer muligheden for at komme i lignende situationer. Vil intern revision i den situation primært kunne basere sig på at rekruttere personer fra ekstern revision, som tilfældet vel er i dag samt ved en stigende medarbejderrotation mellem de interne revisioner? Svaret er nej.

Intern revision har en forpligtelse til også at uddanne medarbejdere. Det gælder både medarbejdere, der uddannes fra bunden dvs. HH, HA, stud. merc. etc., men også medarbejdere, der kommer fra virksomhederne og eks. dækker et fagspeciale. Det er opfattelset, at intern revision pt. ikke har det indtag, og dermed ikke påtager sig den uddannelsesmæssige forpligtelse, man har.

Fra medlemmer har der været fremsat ønske om, at der etableres en grunduddannelse for interne revisorer – en revisorskole. Det forudsætter, at intern revision er interesseret i og villig til at agere som en rekrutterings/uddannelsesinstitution, dvs. at der er et indflow og outflow af medarbejdere i de interne revisionsfunktioner uanset størrelse.

Om intern revision i fremtiden er indstillet på at løfte en sådan uddannelsesopgave, vil vi kunne få en bedre viden om, når vi ser søgningen på de grundkurser i revision, som uddannelsesudvalget pt. arbejder på at genetablere. Er intern revision ikke indstillet på dette, vil rekrutteringen i fremtiden blive endnu mere vanskelig, end den er i dag.

I lighed med øvrige børsnoterede selskaber forventes Finansielle virksomheder fra og med 2007 at skulle offentliggøre reviewerklæring eller revisionspåtegning, hvis kvartalsrapporter og halvårsrapport er reviewet eller revideret. Alternativt skal det anføres, at der ikke er foretaget review/revision. En tilsvarende regel har været gældende for øvrige børsnoterede virksomheder siden 2005. Nævnte krav kan få meget væsentlig betydning for såvel intern og ekstern revisions arbejdsbyrde, hvis praksis i den finansielle, bliver at delårsrapporterne skal reviewes/revideres.

Intern revision i den finansielle sektor venter på Finanstilsynets offentliggørelse af ”Rapport om intern revision i den finansielle sektor” herunder de ændringer, rapporten måtte få for Revisionsbekendtgørelsen.

Nærværende nummer af INFO indeholder en mængde gode artikler og indlæg herunder artikler, hvor der skues fremad om effekten af 8’ selskabsdirektiv vedr. etablering af Revisionskomiteer og en artikel om forventningerne til fremtidens interne revision. Der er endvidere tre gode artikler omkring praktisk revision af CRD, unoterede aktieinvesteringer samt implementering af RS 240, emner som er meget aktuelle.

God arbejds- og læselyst!

Nyt fra bestyrelsen v/ Ane Marie Christensen

På foreningens generalforsamling den 9. juni 2006 udtrådte foreningens mangeårige formand koncernrevisionschef Søren Kongsbo af bestyrelsen, efter i foråret i forbindelse med sin 60 års fødselsdag at have trukket sig tilbage som formand. Søren Kongsbo har gennem en årrække ydet en stor og betydningsfuld indsats for foreningen på såvel nationalt som internationalt plan. Søren Kongsbo fortsætter i det Internationale udvalg.

Ligeledes trådte revisionschef Brian Christiansen efter eget ønske ud af bestyrelsen, idet Brian Christiansen for nuværende har fundet bestyrelsesarbejdet vanskeligt foreneligt med sit krævende job i Novo Nordisk. Brian Christiansen fortsætter i Industri udvalget. I stedet for blev koncernrevisionschef Anne Rømer, TDC valgt som nyt bestyrelsesmedlem og den branchemæssige bredde i bestyrelsen er således hermed bevaret.

Koncernrevisionschef
Anne Rømer, TDC

De øvrige 7 bestyrelsesmedlemmer (se oversigt i ”bagsmækken” bagerst i bladet) fortsætter.

Der henvises i øvrigt til bestyrelsens beretning, som ligger på foreningens hjemmeside.

Formand Ane Marie Christensen
gennemgår formandens beretning.

Sekretær Ole Kirkbak
gennemgår foreningens regnskab.

Bestyrelsen ser frem til det kommende foreningsår, hvor der er mange udfordringer at tage fat på. Der er planlagt et heldags strategimøde den 22. september 2006, hvor vi håber, at kunne fremkomme med nye spændende ideer og initiativer til gavn for foreningen.

Redaktøren v/ Ane Marie Christensen

Et af redaktionens medlemmer gennem flere år Henning Jørgensen, Tryg har valgt at trække sig og søge nye udfordringer i Foreningens regi. Henning har været et meget flittigt og engageret medlem, som vi kommer til at savne. Det glæder os imidlertid, at Henning har mod på at fortsætte med andre nye opgaver.

Aktivitetsskalender

IIA byder i efteråret på flere spændende medlemsmøder

Nye revisionsstandarder (RS) i fugleperspektiv 20. september 2006

Medlemsmødet vil omfatte det overordnede indhold af nyere revisionstandarder (RS) fra FSRs Revisionstekniske udvalg. Følgende standarder vil blive gennemgået:

- Nye standarder om revisionspåtegninger fra 31.12. 2006 – RS 700 (ajourført) og RS 701
- Ny standard om review af revisionsklienters perioderegnskaber – RS 2410
- Ny standard om revisors stillingtagen til anvendelse af intern revisions arbejde og eksperter arbejde – RS 610 og RS 620
- Outsourcing af IT – ny RS 402, herunder sammenhæng med den særlige danske RS 3411
- Nye standarder om revisors planlægningsaktiviteter – RS 300 som rammestandard og RS 320 om væsentlighed.

Tilmelding sker på IIA's hjemmeside www.iaa.dk.

Herudover er der i den kommende periode planlagt følgende medlemsmøder

Procesoptimering 25. oktober 2006

Manager Tais Aasberg fra Ernst & Young vil fortælle om procesoptimering ved hjælp af værktøjerne LEAN, SIXS og SIMGA.

Julemøde 22. november 2006

Emnet for julemødet er ikke endeligt fastlagt, men vil senere blive offentliggjort på foreningens hjemmeside www.iaa.dk.

Reserver allerede nu disse datoer i din kalender.

Foreningen sender indbydelser ud til medlemsmøderne ca. 2 - 3 uger før.

Tilmelding til medlemsmøder skal foretages via foreningens hjemmeside www.iaa.dk under rubrikken "Uddannelse". Tilmeldingsfristen er angivet på hjemmesiden og vil typisk være ca. 1 uge før afholdelse af medlemsmødet.

Kursuskalender

IIA har i efteråret flere tilbud på kursusområdet. Det omfatter såvel spændende kursus- og konferencetilbud for den brede kreds af interne revisorer som tilbagevendende opdateringskurser for forsikrings- og realkreditrevisorer.

Kvalitetssikring af intern revision 30. august 2006

Kurset omhandler ekstern kvalitetsvurdering. IIA's revisionsstandard 1312 stiller krav om ekstern kvalitetsvurdering inden udgangen af 2006.

Formålet med kurset er at belyse spørgsmål i forbindelse med den eksterne kvalitetsvurdering og dermed ruste de enkelte revisionsafdelinger til gennemførelse af kvalitetsvurderingen.

Sikkerhed og Revision 2006 7.-8. september 2006

Den årlige 2-dags konference: "Revision og Sikkerhed 2006", som IIA gennemfører i samarbejde med foreningerne FSR, DISIF og ESL, afholdes i år torsdag den 7. september og fredag 8. september 2006.

Temaet drejer sig i år om sikkerhed og revision i netværkssamfundet.

Kurser

Ud over ovennævnte er følgende kurser planlagt:

13.09.2006	Kursus for Forsikringsrevisorer Sted: Sjælland Gruppe: Forsikring
05.10.2006	Kursus for Realkreditrevisorer Sted: Sjælland Gruppe: Realkredit
02.11.2006	Temadag for den finansielle sektor Sted: Jylland Gruppe: Alle

Tilmelding til kurser skal foretages via foreningens hjemmeside www.iaa.dk under rubrikken "Uddannelse". Tilmeldingsfristen er angivet på hjemmesiden.

Certificeringseksamener

CIA, CGAP, CCSA og CFSA eksamen gennemføres i maj og november måned hvert år. De næstkommende eksamener afholdes på følgende datoer:

	Eksamensdato	Tilmeldingsfrist
CIA		
Efteråret 2006		
Part I & II	15. november 2006	30. september 2006
Part III & IV	16. november 2006	30. september 2006
Foråret 2007		
Part I & II	16. maj 2007	31. marts 2007
Part III & IV	17. maj 2007	31. marts 2007
Efteråret 2007		
Part I & II	14. november 2007	30. september 2007
Part III & IV	15. november 2007	30. september 2007
CGAP		
Efteråret 2006	16. november 2006	30. september 2006
Foråret 2007	17. maj 2007	31. marts 2007
Efteråret 2007	15. november 2007	30. september 2007
CCSA		
Efteråret 2006	16. november 2006	30. september 2006
Foråret 2007	17. maj 2007	31. marts 2007
Efteråret 2007	15. november 2007	30. september 2007
CFSA		
Efteråret 2006	16. november 2006	30. september 2006
Foråret 2007	17. maj 2007	31. marts 2007
Efteråret 2007	15. november 2007	30. september 2007

Det anbefales, at tilmeldingen til eksamen foretages mindst 14 dage før den endelige tilmeldingsfrist, da tilmeldingen som tidligere nævnt skal foretages til IIA i USA.

CIA-eksamensforberedende kursus i Norge

Den norske interne revisorforening (NIRF) afholder et CIA-eksamensforberedende kursus i Oslo d. 28. - 31. august 2006.

NIRF har igen fået Flemming Ruud til at stå for kurset, der er på engelsk og dækker del 1, 2 og 3 i CIA-eksamen.

Du kan læse mere om kurset på hjemmesiden ved at klikke på linket: [kursusinfo](#).

Bestået CIA – eksamen

Redaktionen ønsker TILLYKKE til

Hans Rønne Gilbro, TDC
Morten Bendsen, Danske Bank
Frederik Schønning, Post Danmark
Hans Henrik Berthing, Post Danmark
Neil Jensen, Post Danmark
Dennis Hansen, Deloitte
Thomas Brun, Deloitte

Bestået CCSA – eksamen

Redaktionen ønsker TILLYKKE til

Søren Thorhauge Stensvig, Nordea
Pernille Bertram, Nordea
Thomas Borch Nygaard, Ernst & Young
Dennis Hansen, Deloitte
Thomas Brun, Deloitte

Bestået CFSA – eksamen

Redaktionen ønsker TILLYKKE til

Christoffer Max Jensen, Danske Bank

Medlemsmøder i IIA

Medlemsmøde den 19. april 2006

Til medlemsmødet havde foreningen inviteret koncernrevisionschef Doris Tranberg Jørgensen, Finansministeriet til at holde foredrag om Finansministeriets koncernrevision.

Koncernrevisionschef
Doris Tranberg Jørgensen

Endvidere havde foreningen inviteret Jan Ovesen, direktør, OMX Københavns Fondsbørs til at fortælle om formålet med en fondsbørs og fordele ved at være på en fondsbørs.

Direktør Jan Ovesen

Det var to meget interessante emner, der blev gennemgået, og der var stor spørgelyst fra tilhørerne.

Medlemsmøde den 10. maj 2006

Foreningen havde til dette medlemsmøde inviteret statsautoriseret revisor Jens Skovby, medlem af Revisionsteknisk Udvalg og Revisortilsynet til at holde et foredrag om 8. direktiv, som indebærer behov for opdatering af revisorlovgivningen for eksterne revisorer i Danmark.

Jens Skovby gennemgik direktivets væsentligste indhold om blandt andet uddannelse, sanktionering af revisionsstandarder i EU, revisionsvirksomheder, uafhængighedsregler, revisortilsyn (inklusive

gensidig anerkendelse) og særlige overvejelser ved gennemførelsen i dansk revisorlovgivning.

Statsautoriseret revisor
Jens Skovby

Information fra IIA i Orlando

The IIA's All Star Conference

In Las Vegas, Nevada, USA
October 23-25, 2006

Looking for a conference that scores big? Look no further and register today for The IIA's Second Annual All Star Conference. If you missed out on attending an IIA conference earlier in the year, then clear your schedule so you don't miss this invigorating end-of-the-year event.

Designed with your needs as an internal auditor in mind, we feature the hottest topics, top-notch speakers, enhanced networking, and a prime location that we are sure you will find make this conference a grand slam.

Yderligere information kan ses på IIA's hjemmeside:
www.theiia.org

Revisionskomiteer – herunder ekstern og intern revisors samt ledelsens rolle

Af statsautoriseret revisor, partner Morten Egelund og statsautoriseret revisor, Executive MBA Anni Haraszuk, – begge fra Deloitte.

Morten Egelund

Anni Haraszuk

Indledning

De senere års erhvervsskandaler i såvel USA som EU har understreget, at revisionen er et vigtigt element til at sikre, at virksomhedernes regnskaber er troværdige og pålidelige.

Erhvervsskandalerne har ligeledes bekræftet vigtigheden af EU's initiativer til styrkelse af såvel den lovpligtige revision, selskabsretten som selskabsledelse (corporate governance), der blev igangsat i 2003. Det netop vedtagne 8. selskabsdirektiv (det såkaldte revisordirektiv) er et centralt led i denne række af EU initiativer.

8. selskabsdirektiv fastslår, at virksomheder i EU af interesse for offentligheden¹ skal etablere en revisionskomité. I lighed med EU's øvrige medlemsstater skal Danmark senest den 29.06.2008 godkende og offentliggøre bestemmelser i den nationale lovgivning, der er nødvendige for at implementere direktivet.

For danske virksomheder af interesse for offentligheden forestår der således et arbejde med at opbygge en sådan revisionskomité, vurdere dens opgaver og samspil med intern og ekstern revision samt ledelsen. Såvel intern som ekstern revision er væsentlig interessenter heri og bør indtage en central rolle. Artiklen omfatter en diskussion af de udfordringer,

¹ Ifølge definitionen i EU's 8. selskabsdirektiv omfatter dette børsnoterede selskaber, finansielle virksomheder og eventuelt andre virksomheder, som ud fra deres aktiviteter, størrelser og antal ansatte anses for at være af offentlig interesse.

som danske virksomheder og deres nyetablerede revisionskomiteer står overfor, samt intern og ekstern revisions mulige roller i processen.

Artiklen er struktureret således, at der i afsnit 2 redegøres for formål med og krav til revisionskomiteer set i et dansk perspektiv. Med afsæt heri diskuteres i afsnit 3 intern revisors rolle, i afsnit 4 ekstern revisors rolle, samt i afsnit 5 ledelsens rolle i relation til revisionskomiteer. I artiklen berøres tillige ansvars- og arbejdsfordeling mellem de nævnte parter. Artiklens konklusioner opsummeres i afsnit 6.

Formål med og krav til revisionskomiteer

I Danmark er der endnu ikke lovfæstede krav om etablering af revisionskomiteer², også kaldet revisionsudvalg. Til trods herfor har flere danske virksomheder allerede frivilligt oprettet³ - eller overvejer i nær fremtid at oprette - en sådan komite for at øge sikkerheden. Dette fænomen har sit udspring i USA, idet selskaber noteret på amerikanske børser i dag er omfattet af kravet om revisionskomiteer.

Danske virksomheders etablering af og arbejde med revisionskomiteer tager i dag normalt afsæt i følgende regelsæt og retningslinier:

- EU's 8. selskabsdirektiv, der med de netop vedtagne ændringer omfatter krav om etablering af revisionskomite.
- Københavns Fondsbørs anbefalinger for god selskabsledelse i Danmark 2005
- Nørby-udvalgets rapport om Corporate Governance i Danmark 2001

Herudover hentes der i sagens natur inspiration fra de amerikanske regler på området, jf. ovenfor, herunder også best practice i amerikanske virksomheder.

I henhold til EU's netop ikrafttrådte 8. selskabsdirektiv indgår det i revisionskomiteens opgaver⁴, at⁵

² En undtagelse hertil er danske selskaber, der er børsnoterede i USA og dermed er omfattet af de amerikanske Sarbanes-Oxley regler, der stiller krav om revisionskomite. Eksempler på selskaber, der har oprettet revisionskomiteer i overensstemmelse med disse lovkrav er TDC, Torm og Novo Nordisk.

³ Revisionskomiteer er eksempelvis etableret i selskaber og organisationer som A. P. Møller - Mærsk, Danske Bank, Lundbeck, Nordea og Nycomed.

⁴ Revisionskomiteens opgaver berører ikke det ansvar, der påhviler medlemmer af virksomhedens bestyrelse, direktion eller andre udnævnt af generalforsamlingen.

⁵ Jf. direktivets artikel 41: Revisionsudvalg.

- overvåge regnskabsaflægningsprocessen.
- overvåge, at virksomhedens interne kontrolsystem, *i givet fald interne revision* og risikostyringssystemer fungerer effektivt.
- Overvåge den lovpligtige revision af årsregnskabet og det konsoliderede regnskab.
- kontrollere og overvåge revisors eller revisionsfirmaets uafhængighed, særlig leveringen af yderligere tjenesteydelser til den virksomhed, der revideres.

I praksis er formålet med en revisionskomite typisk at være sparringspartner for revisionen, og sikre, at bestyrelsen har en større indsigt og forståelse for revisionsanliggender samt intern kontrol og risikostyring. Revisionskomiteens rolle er således at assistere bestyrelsen i opfyldelsen af deres ansvar på disse områder.

Komiteen tager bl.a. stilling til den overordnede revisionsstrategi, godkender revisions- og rådgivningsopgaver samt revisionshonorarer. Herudover optræder revisionskomiteer ofte som en funktion, der behandler og undersøger eventuelle interne eller eksterne anmeldelser af uregelmæssigheder og mulige besvigelser.

Revisionskomiteen sammensættes som udgangspunkt af medlemmer af bestyrelsen eller vælges af generalforsamlingen. Medlemslandene kan tillade, at revisionskomiteens opgaver varetages af bestyrelsen som helhed.

I henhold til EU's 8. direktiv skal *mindst ét* medlem af revisionskomiteen være uafhængigt og have kvalifikationer inden for regnskabsvæsen og/eller revision. Ud fra Københavns Fondsbørs anbefalinger, bør *flertallet* af revisionskomiteens medlemmer være uafhængige og medlemmerne bør tilsammen råde over en sådan sagkundskab og erfaring, at de har en opdateret indsigt i og erfaring med børsnoterede selskabers finansielle forhold samt regnskabs- og revisionsforhold. De nuværende danske retningslinier er dermed mere restriktive end direktivets bestemmelser.

Iht. Københavns Fondsbørs anbefalinger bør bestyrelsen udarbejde et kommissorium – "audit committee charter" - for revisionskomiteen, hvori dets ansvars- og arbejdsområder samt kompetencer fastlægges. De væsentligste hovedpunkter i kommissoriet vil typisk være:

- Overordnet formål med komiteen
- Beføjelser og mandat

- Organisation, herunder bestemmelser om komite-sammensætning, arbejdsfordeling, mødeforhold og arbejdsprocedurer i øvrigt.
- Revisionskomiteens roller og ansvar, herunder i forhold til virksomhedens interne kontrol, finansielle rapportering, overholdelse af love og regulativer, samarbejde med virksomhedens ledelse – både bestyrelse og direktion - interne revision samt eksterne revision og rapporteringsansvar.

Herunder bør komiteen udarbejde en liste over forhold, den med mellemrum bør gennemgå med henblik på at vurdere, om den fungerer efter hensigten. Heri indgår normalt periodisk selvevaluering og en plan for revurdering af selve revisionskomite kommissoriet.

For en yderligere uddybning henvises der til www.auditcommittee.com. Websiden omfatter objektive og let tilgængelige informationer og værktøjer til brug for adressering af praktiske nøgleproblemstillinger med revisionskomiteer.

Intern revisors rolle

Bestemmelserne om revisionskomiteer i EU's 8. direktiv indeholder ikke eksplicit, udvidede erklæringskrav eller arbejdsopgaver, som det påhviler den interne revision at udføre.

Intern revision synes imidlertid at være tillagt en betydelig rolle i sammenhængen, idet det, som beskrevet i afsnit 2, er revisionskomiteens opgave at overvåge den interne revision, i det omfang virksomheden måtte have etableret en. Da det således bliver komiteens opgave at overvåge, at intern revision fungerer effektivt, er direktivet med til at sætte fokus på behovet for intern revision som sådan, samt herudover hvordan den interne revision fungerer. Det synes naturligt, at revisionskomiteen i denne sammenhæng også forholder sig til den interne revisions uafhængighed.

I Danmark er interne revisionsafdelinger kun påkrævet for finansielle virksomheder. Mange større virksomheder vælger imidlertid frivilligt at etablere en intern revision. 8. direktivs fokus på intern revision må formodes at øge antallet af interne revisioner yderligere i de kommende år.

Herudover viser erfaringer fra den finansielle sektor, at etableringen af revisionskomiteer synes at styrke den interne revisions position i virksomheden som sådan. Revisionskomiteer synes endvidere at fremme virksomhedernes fokus på betydningen af god intern kontrol. Da intern revision traditionelt har en betydelig kontrolkompetence og indsigt i virksomhedens interne kontrolsystemer, er dette tillige med til at forøge betyd-

ning af intern revisors rolle og funktion i virksomheden. Samlet set vurderes direktivet derfor at medvirke til en yderligere styrkelse af intern revisions rolle og betydning i de kommende år.

Ekstern revisors rolle

Bestemmelserne om revisionskomiteer i EU's 8. direktiv indeholder ikke eksplicit, udvidede erklæringskrav, som det påhviler den eksterne revision at udføre. Direktivet stiller således hverken krav til revisionskomiteens rapportering eller ekstern revisors erklæring om komiteens arbejde. Dette er modsat Sarbanes-Oxley regelsættet fra USA, der stiller krav om, at der udarbejdes en årsberetning om virksomhedens interne kontroller, og at revisor erklærer sig herpå.

Iht. EU's 8. selskabsdirektiv⁶ baseres bestyrelsens forslag om valg af ekstern revisor på en indstilling fra revisionskomiteen.

Revisor skal underrette revisionskomiteen om væsentlige spørgsmål vedrørende den lovpligtige revision, især om væsentlige mangler i den interne kontrol vedrørende regnskabsaflæggelsen⁷. Der er således ikke tale om egentligt nye krav til ekstern revision; men etableringen af revisionskomiteer synes at understøtte en øget fokusering – ledelsesmæssigt højt forankret i virksomheden – på væsentlige revisions-, regnskabs- og kontrolmæssige problemstillinger. Den øgede fokusering kan understøtte en dybere behandling af væsentlige og risikofyldte områder og dermed gøre samarbejdet mellem revisionen og virksomhed mere synligt og værdiskabende.

Der vil skulle være et tæt samarbejde mellem intern og ekstern revision. Intern revision vil typisk arbejde bredere og dybere i forhold til interne kontroller og risikostyring end den eksterne revision. Ekstern revision vil derfor med fordel basere en del af sit arbejde på den interne revisions arbejde.

Ledelsens rolle

Kravet om etablering af en revisionskomite berører som nævnt ikke det ansvar, der påhviler medlemmerne af bestyrelsen, direktions- eller tilsynsorganet eller andre medlemmer udnævnt af den reviderede virksomheds generalforsamling⁸. Imidlertid skønnes etablering af en revisionskomite – et nyt

organ – i sig selv både at øge fokus på og ressourceallokering til komiteens væsentligste ansvarsområder: regnskabsaflæggelse, intern kontrol, risikostyring, revisions- og regnskabsmæssige forhold. Dette understøttes af erfaringer fra den finansielle sektor, der har en del års erfaring med revisionskomiteer.

Herunder stilles der nu eksplicite krav til både uafhængighed og konkret kompetence inden for regnskabsvæsen og/eller revision for ledere, der deltager i revisionskomiteen. Dette kan i sig selv være medvirkende til, at der sker en dybere behandling af væsentlige og risikofyldte områder inden for revision, intern kontrol og regnskabsaflæggelse fra virksomhedens side.

Som beskrevet i afsnit 2 stiller direktivet bl.a. krav om, at revisionskomiteen skal overvåge, om virksomhedens interne kontrolsystem og risikostyringssystemer fungerer effektivt. Forudsætningen for komiteens overvågning er, at virksomheden rent faktisk har etableret formaliserede og dokumenterede interne kontrol- og risikostyringssystemer. Dette kan i sig selv være en løftestang for et generelt kvalitetsløft i virksomhederne på disse områder. Det centrale for revisionskomiteens arbejde er at medvirke til at etablere rammerne for disse systemer og sikre den rette niveau (practice) i forhold til virksomhedens ønsker og behov. Det gælder tillige for revisionskomiteens opgave med overvågning af regnskabsaflægningsprocessen.

Intern- og ekstern revision vil med fordel kunne vejlede ledelsen i at fastsætte rammerne for god intern kontrol og risikostyring – hvor højt op skal overliggere – og hvad betyder det i praksis. Det er nemlig ikke nogen let sag at definere dette og føre det ud i livet.

Konklusion

Som anført i artiklens indledning har de senere års erhvervsskandaler understøttet, at revision er et vigtigt element til at sikre, at virksomhedernes regnskaber er troværdige og pålidelige. EU's 8. selskabsdirektiv synes med krav om revisionskomiteer at understøtte betydningen af revisionens rolle i bestræbelserne på at opnå mere troværdig og pålidelig regnskabsinformation.

Samlet set vurderes direktivets krav om og til revisionskomiteer at medvirke til en yderligere styrkelse af intern revisions rolle og betydning i de kommende år.

Endvidere synes revisionskomiteer at understøtte en øget fokusering – ledelsesmæssigt højt forankret i virksomheden – på intern kontrol og risikostyring og på væsentlige revisions-, regnskabs- og kontrolmæssige problemstillinger. Denne øgede fokusering kan understøtte en dybe-

⁶ Jf. direktivets artikel 41, stk. 3.

⁷ Jf. direktivets artikel 41, stk. 4.

⁸ Jf. direktivets artikel 41, stk. 2.

re behandling af væsentlige og risikofyldte områder og dermed gøre samarbejdet mellem revisionen og virksomhed mere synligt og værdiskabende.

Udvikling af best practice i de kommende år afhænger i sagens natur af, hvordan Danmark vælger at implementere 8. selskabsdirektiv i den nationale lovgivning.

Under hensyn til globaliseringens betydning er det forfatterens holdning, at markedskræfterne – herunder investorers og kapitalmarkeds krav - tillige får en væsentlig indflydelse på, hvordan best practice for revisionskomiteer udvikler sig i de kommende år. Det gælder også intern og ekstern revisors roller på området.

Det er forfatterens holdning, at revisorerne med fordel kan gå proaktivt ind i virksomhedernes forestående arbejde med etablering og udvikling af revisionskomiteer. Dette for at være med til at sætte en høj standard generelt og samtidig sikre revisorerne den tiltænkte betydende rolle på feltet.

Søjle 1 i Basel II regelsættet medfører væsentlige udfordringer for intern revision

*Af senior manager Christian Boserup,
PricewaterhouseCoopers*

NB: Artiklens holdninger og konklusioner er forfatterens egne og ikke nødvendigvis udtryk for PricewaterhouseCoopers officielle holdninger og konklusioner.

Resume:

Intern revision kan få betydelige udfordringer i relation til kreditrisiko, operationel risiko og markedsrisiko under Søjle 1 under Basel II regelsættet. På basis af viden om de kommende danske regler, en lang række danske kreditinstitutters tilgang til CRD og den erfaring, der er gjort i sammenlignelige lande som f.eks. Sverige, er der formentlig grund til at foretage en grundig analyse og efterfølgende tilretning af revisionsplanen og organiseringen af arbejdet.

Struktur

Artiklen er struktureret således, at de første afsnit giver en kort introduktion til de 3 risikotyper (kredit, markeds og operationel), og hvad der i hovedtræk er nyt i forhold til de nuværende regler. Derefter redegøres for, hvorledes regelsættet og den forventede danske anvendelse kan/vil påvirke intern revisions arbejde.

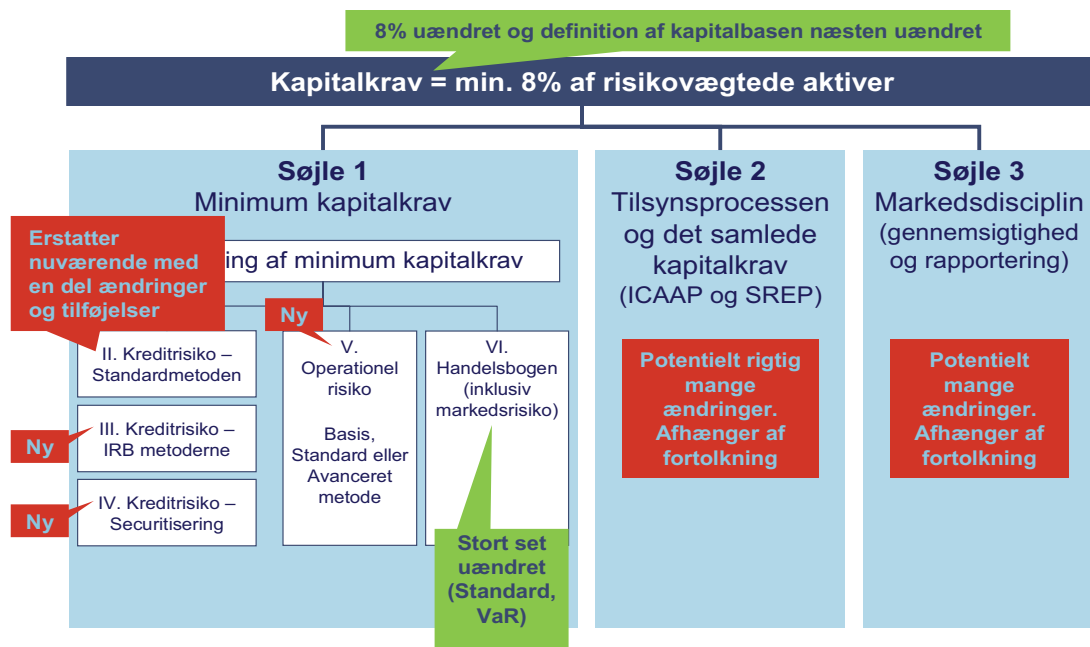
De 3 risikotyper i Søjle 1

Søjle 1 fastlægger reglerne for, hvordan instituttet kan opgøre minimumskravet til kapital for så vidt angår kredit, markeds- og operationel risiko. Søjle 2 fastlægger derimod retningslinier for opgørelse af det samlede kapitalkrav, herunder markedsrisiko i bankbogen og andre risici, der ikke er indeholdt i Søjle 1.

Søjle 1 reglerne om opgørelse af minimumskapital medfører i forhold til det nuværende regelsæt en række ændringer og nye elementer:

- 2 nye metoder til opgørelse af kreditrisiko:
 - a) En standardmetode som på en række punkter er væsentlig mere omfattende end den nuværende skemabaserede metode og
 - b) to helt nye interne metoder (IRB-F eller IRB-A), hvor kreditinstituttet i større (IRB-A) eller mindre (IRB-F) grad selv estimerer kapitalbehovet for kreditrisiko under hensyntagen til en lang række minimumskrav.
- Kapitalkravet for operationel risiko er nyt. Der stilles 3 metoder til rådighed: Basismetoden (som den mest enkle), standardmetoden og den avancerede (interne) metode (AMA). For standardmetoden er der en række (ofte oversete) kvalitative krav til styringen af operationel risiko.
- Kapitalkravet for markedsrisiko kan, udover den tidligere/nuværende skemabaserede metode (standardmetoden), nu også opgøres efter en intern metode, som fortrinsvis anvender Value at Risk som grundlæggende metode.

Nedenstående figur illustrerer omfanget af ændrede og nye elementer i de 3 søjler:

I de fleste pengeinstitutter vil kreditrisiko udgøre omkring 70-80% af søjle1 kapitalkravet. Kapitalkravet for markeds- og operationel risiko afhænger meget af typen af pengeinstitut, men vil ofte være på ca. 10-20% for hver risikotype.

Hvad siger love og guidelines?

Afsnittet om litteratur indeholder en liste over de væsentligste lovtekster samt udkast til samme. For så vidt angår den interne revisions rolle og ansvar bør følgende uddrag fremhæves:

- ”Intern revision eller en tilsvarende uafhængig revisionsenhed skal mindst én gang om året gennemgå virksomhedens ratingsystemer og deres anvendelse, herunder kreditfunktionens forretningsgange i relation til ratingsystemet samt estimering af PD, LGD, EL og CF. Gennemgangen skal inkludere en kontrol af, at samtlig minimumskrav er opfyldt”.⁹
- ”En finansiel virksomhed skal have effektive procedurer til at identificere, forvalte, overvåge og rapportere om de risici, virksomheden er eller kan blive udsat for”.¹⁰
- Bestyrelsen og direktionen er ansvarlige for at sikre, at virksomheden har en forsvarlig basiskapital og råder over interne procedurer til risikomåling og risikostyring...¹¹

Sammenlagt indikerer ovenstående, at der fremover skal arbejdes langt mere systematisk, holistisk og fremadrettet med risikostyringen i virksomhederne - og det giver den interne revision en lang række udfordringer jf. nedenfor.

Hvad er den overordnede betydning for den interne revision?

Som det fremgår af ovennævnte citater, er der med det nye regelsæt lagt mere fokus på, at virksomheden har langt mere omfattende metoder til identifikation, måling, styring, kontrol og overvågning end tidligere. Dette gælder naturligvis i særlig grad, når virksomheden anvender de interne/avancerede metoder, men vil i nogen udstrækning være et naturligt krav for alle penge-

⁹ Finanstilsynets udkast (af 07.02-2006) til bekendtgørelsesbestemmelser vedrørende IRB-metoden afsnit 4.1.3. punkt 187, samt Finanstilsynets udkast (af 24.04-2006) til beskrivelse af godkendelsesprocessen for IRB-metoden, afsnit 1.6 Intern revision.

¹⁰ FIL §71

¹¹ FIL §124

institutter jf. FIL §§71 og 124.

Hyppighed

Efter såvel CRD som de danske bestemmelser skal gennemgangen af risikostyringssystemet foretages mindst 1 gang årligt. Bestemmelserne omtaler ikke muligheden for, at gennemgangen kan ske på rotationsbasis mellem flere forskellige modeller - eller foretages under hensyntagen til en afvejning af væsentlighed og risiko.

Det er antagelsen, at gennemgangen skal omfatte alle interne rating modeller hvert år uden hensyntagen til væsentlighed og risiko, f.eks. ingen forskel, om det er implementeringsår eller ordinær driftsfase.

I forbindelse med eventuel ansøgning har Finanstilsynet i øvrigt ikke stillet krav om, at revisionen har foretaget gennemgang inden koncernens foreløbige ansøgning om godkendelse af IRB-metoden. Det vil dog indgå i FT's vurdering af ansøgningen, i hvilket omfang revisionen har udført opgaver på området.

Omfang

Gennemgangen skal foretages på koncernniveau og for hver enkelt juridisk enhed. Dvs. i princippet alle koncernens modeller - uden hensyntagen til væsentlighed og risiko.

Gennemgangen skal blandt andet omfatte organisation, forretningsgange og interne kontroller (nøglerkontroller), datafangst og -kvalitet, herunder validering, it-systemer samt compliance (minimumskrav, datalov, egne politikker m.v.).

PwC gennemførte i januar 2005 en undersøgelse¹², der viste, hvilke områder den interne revision var involveret i. På det tidspunkt var den interne revision stærkt involveret i revision af procedurer, men i noget mindre grad i revision af data og i endnu mindre grad i revision af validering af risikosystemet, herunder de statistiske modeller. Regelsættet stiller betydelige krav to de 2 sidstnævnte, og det er derfor forventeligt, at den interne revision fremover vil/skal bruge flere ressourcer på disse områder.

Organisering af kontrolenhed

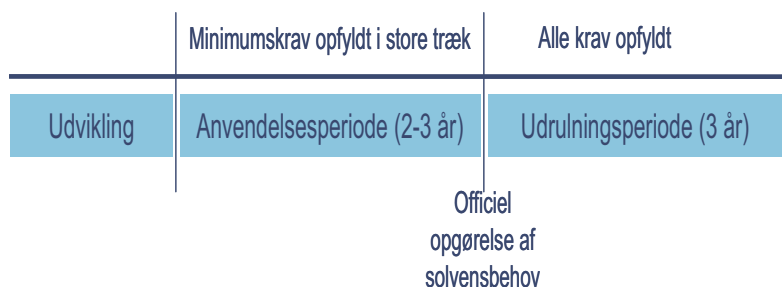
Særligt i forbindelse med de interne/avancerede metoder (både kredit, markeds- og operationel risiko) har der været megen debat om, i hvilket omfang og med hvor stor en grad af uafhængighed kontrolenheden skulle organiseres.

En væsentlig pointe er, at når samme enhed kan stå for udvikling og opsyn, kan der opstå mangel på

objektivitet. Enhver potentiel mangel på objektivitet skal derfor modsvares af strenge kontroller, som skal overvåges af intern revision.

Hvornår skal man gå i gang?

Det korte svar er, at den interne revision i alt for mange tilfælde er kommet for sent i gang med forberedelserne. Det har i flere situationer medført, at den interne revision bliver set som en modspiller i stedet for som en medspiller eller en uafhængig neutral spiller. Det handler derfor om at komme hurtigt i gang således, at den interne revision i første fase følger godt med i virksomhedens udviklingsfase jf. figuren nedenfor.

Skal der anvendes interne metoder, er der krav om forudgående anvendelse (2-3 år), hvor virksomheden i store træk opfylder minimumskravene. I denne fase bør den interne revision være i stand til at gennemføre en efterprøvning af, om minimumskravene er opfyldt. Det betyder, at den interne revision bør være fuldt på højde med en driftssituation, som starter i den efterfølgende udrulningsperiode.

Særlige krav som følge af metodevalg

Standardmetoden - kreditrisiko

Standardmetoden minder en del om den nuværende metode. Der er dog væsentlige nyskabelser omkring behandling af sikkerheder, garantier og nettingaftaler. Derfor bør den interne revision anvende en del ressourcer på at efterse de procedurer og den tilhørende dokumentation og anvendelse i praksis, der anvendes til nedbringelse af kapitalkravet vha. kreditrisikostyringsreglerne. Det har indtil videre vist sig at være en udfordring for visse datacentraler at behandle alle former for tilladte sikkerheder på en automatisk måde. Det må derfor forventes, at der i starten vil forekomme en række nye manuelle procedurer, der skal efterprøves.

Kravspecifikation til segmentering følger bekendtgørelsen om standardmetoden, hvor der også er fokus på segmentering på modparts niveau og tildeling af risiko-vægte samt identifikation af misligholdte modparter. Ud over behandlingen af sikkerheder vil der være et begrænset behov for træning/uddannelse i anvendelse af standardmetoden.

¹² Undersøgelsen omfattede 25 Europæiske banker

IRB-A - kreditrisiko

Særligt minimumskravene¹³ for anvendelse af den avancerede metode til kreditrisiko har stor betydning for intern revision. Noget tyder på, at selv om kreditinstituttet er mindre eller mellemstort, vil der blive stillet samme krav som til de store, hvis kreditinstituttet er fokuseret inden for et særligt område (f.eks. private kunder) - dvs. at proportionalitetsprincippet¹⁴ formentlig ikke får nogen effekt, når der er tale om fokuserede eller specialiserede kreditinstitutter.

Minimumskravene er efterfølgende inddelt i 6 dele: Design, anvendelse, risikoklassifikation, kvantificering, validering og kontrol. For hver del påpeges en eller flere mulige konsekvenser for den interne revision. Undersøgelserne kan udføres af andre uafhængige end intern revision, men den interne revision har dog altid et opsynsansvar.

1. Design af risikoklassifikationssystemet:

Revisionens bedømmelse bør svare på, om udformningen af risikoklassifikationssystemet – omfattende alle metoder - er passende for virksomheden. Dette kræver, at den interne revision har et godt kendskab til risikoklassifikationsmetoder. Datakvalitet bør undergå periodiske stikprøver og check af overensstemmelse mellem systemer – se også datakrav og datahåndtering under ”3. Kvantificering”.

2. Anvendelse af risikoklassificeringssystemet

Intern revision skal undersøge om risikoklassifikationen er en integreret del af virksomheden - dvs. om den er en del af kreditbeslutninger, opfølgning, håndtering af usikre engagementer. Der er endnu ikke krav om, at risikoklassifikationen også skal være en del af prissætning og kapitalallokering, men det er forventeligt, at disse processer om nogle år (Basel III eller IV) også skal være omfattet.

3. Risikoklassifikation

Undersøg om der findes en klar kobling mellem kriterierne i risikoklassifikationen og vurderingerne i kreditbeslutningsprocessen samt håndtering af usikre kreditter. Undersøg også i hvilken udstrækning risikoklassificeringen har påvirket grundlaget for kreditbeslutningen.

Undersøg om kontrolfunktionen er uafhængig, og om opfølgningen viser en konsekvent tilretning i forskellige dele af instituttet. Tjek endvidere for systematiske overtrædelser, og hvordan muligheden for at afvige fra den foreslåede risikoklasse foregår,

¹³ Se evt. oversigt i bilag 1

¹⁴ Det 3. princip fra CP10 - se litteraturlisten.

samt om der sker en opfølgning på sådanne afvigelser.

4. Kvantificering

Det er yderst vigtigt at revidere, om kvantificeringen er tilfredsstillende - f.eks. ved test af kontroller, test af sikkerheder, og at konklusioner er underbyggede samt ved test af anvendeligheden af IT-systemer, datalager og datahåndtering.

Risikoniveauet bør indgå i den daglige kreditstyringsproces samt indgå i uddannelse og almindelig dialog. Omfang og kvalitet af kommunikation og uddannelse bør derfor indgå som elementer i revisionen.

Intern revision bør kræve datakvalitetsanalyser og sikre, at definitioner og anvendte tidspunkter for estimater er korrekte og relevante for den nuværende og fremtidige forretning. Dette er særligt vigtigt ved anvendelse af ældre data i modeller.

Anvendelsen af sikkerhedsmargin knyttet til estimater bør være godt underbyggede. Anvendelse af generelle sikkerhedsmarginaler er tegn på dårligt datamateriale eller manglende dybde i analyserne.

Vær også særlig opmærksom på om LGD-estimering i sig selv er en risikofaktor for modellen (model-risiko) og afkræv datakvalitetsanalyse til sikring.

5. Validering.

Spørgsmålet er, om den interne revision skal skabe sin egen vurderingsproces for at sikre pålideligheden, eller om den skal revidere den nuværende valideringsproces. Begge metoder kan være effektive. Under alle omstændigheder skal resultaterne af valideringen revideres.

Det er ikke altid nødvendigt, at alle dele af en model underkastes så grundig uafhængig vurdering og virksomheden må vælge, hvilket ”sikkerhedsniveau” det foretrækker.

Et højt sikringsniveau indeholder konklusioner, styrker, svagheder og anbefalinger om:

- Designeffektivitet – er den designet til at virke som krævet?
- Implementering og operationalitet – fungerer den rent faktisk, som den skal?
- Bæredygtighed – vil den fortsætte med at opfylde selskabets behov?

Et moderat sikringsniveau indeholder konklusioner, styrker, svagheder og anbefalinger om:

- Designeffektivitet – opfylder den kravene i regelsættet – både principielt og sammenlignet med praksis og tilsynsmyndighedernes vejledning.

Et lavt sikringsniveau indeholder tilkendegivelse til ledelsen om, i hvilket omfang selskabet opfylder regelsættets krav.

6. Styring og uafhængig risikokontrol.

Regelsættet angiver detaljerede krav til den interne revision. Finanstilsynet i Sverige kræver, at ansøgningen indeholder kopi af revisionsplanen, revisionsrapporter, bemanning, kompetencer og ressourcer. Det er endnu ikke sikkert, at Finanstilsynet i Danmark stiller samme krav.

Adm. dir. har et vidtgående ansvar i henhold til de nye regler (gælder også adm. dir. i daterselskaber). Revision af forståelse hos bestyrelse og adm. dir. bør derfor foretages, herunder om bestyrelse og adm. dir. tager tilstrækkelig stilling til indholdet i rapporteringen og drager konsekvenser heraf, samt om rapporteringen er fyldestgørende.

Ovenstående gælder også, når den interne revision skal efterprøve brugernes (f.eks. stor-kunde betjenere) praktiske anvendelse af modellerne og de tilhørende procedurer i deres beslutningsprocesser og kommunikation med (erhvervs) kunderne.

Derudover skal der ske revision af risikokontrolenheden med hensyn til dens uafhængighed, bemanning, uddannelsesindsats og uddannelsesplan, herunder om de gennemførte indsatser følger tidsplanen og en tydeliggørelse af, hvem der har ansvaret for uddannelsen.

GL10 berører de situationer, hvor den interne revision ikke er helt "uafhængig" af kontrolenheden

- "... to strengthen its independence, Internal Audit should not be directly involved in model design/selection".

Dette passer udmærket ind i f.eks. IIA's opfattelse af intern revisions mulige arbejdsopgaver, men (måske) knap så godt ind i Finanstilsynets opfattelse af samme.

- "Some cooperation between Internal Audit and the CRC function can be desirable (However,) the CRC function has sole responsibility for the rating systems' performance. The audit function should not be involved in day-to-day operations such as reviewing each individual rating assignment."

Intern revision kan således inddrages i valideringsprocessen, men det passer knap så godt ind i en

dansk opfattelse af en uafhængig revisors (mulige) arbejdsopgaver.

Problemer opstår ofte som følge af en uklar fordeling af opgaver og ansvar. Det er derfor tilrådeligt, at den interne revision undersøger, hvorvidt der er en entydig forbindelse mellem de blå og de hvide kasser i nedenstående eksempel.

For at opnå en struktureret tilgang til at overholde regelsættets krav kan nedenstående tabel tjene til inspiration.

Krav nr.	Minimumskrav jf. bekendtgørelsen	Virksomhedens fortolkning og evt. tilladelse fra FT	Dokumentation af opfyldelse	Valgt grad af sikkerhed (L/M/H)	Grad af opfyldelse (rød, gul, grøn)	Anbefalet ændring	Ansvarlig og deadline for implementering	Status
177								
nnn								

IRB-G (eller IRB-F), kreditrisiko

Stort set samme udfordring som for IRB-A. Der vil dog som regel være langt færre modeller at validere og dermed en mindre arbejdsbelastning, men ikke væsentligt lavere krav til ekspertise inden for avanceret estimation af risikoparametre (her kun PD).

Markedsrisiko - interne metode

Stort set samme krav og dermed udfordringer som for IRB-metoden.

Markedsrisiko - standardmetode

Ingen ændring i forhold til i dag.

Operationel risiko - basismetoden

Ingen væsentlige udfordringer ud over de generelle udfordringer.

Operationel risiko - standard metoden

Kvalitative krav til standardmetoden medfører, at tilsynet skal informeres, før den kan anvendes.

Virksomheder kan anvende standardindikatormetoden til opgørelse af de risikovægtede poster for operationelle risici, hvis der opfyldes følgende kriterier:

Virksomheden har retningslinjer og forretningsgange for vurdering og håndtering af operationelle risici. Ansvar for styringen af operationelle risici skal være klart defineret.

Virksomheden har et veldokumenteret system til identifikation og vurdering af instituttets eksponering mod operationelle risici, som kan spore relevante data vedrørende operationelle risici, herunder oplysninger om betydelige tab. Systemet skal regelmæssigt gennemgås af en uafhængig kontrolfunktion, som ikke har noget forretningsmæssigt ansvar.

Systemet til identifikation og vurdering af operationelle risici skal indgå som en integreret del af virksomhedens samlede risikostyring. Systemets output skal indgå som en integrerende del af overvågning og styring af virksomhedens operationelle risikoprofil.

Virksomheden har forretningsgange for rapportering til direktionen, som sikrer, at direktionen regelmæssigt informeres om udviklingen i virksomhedens operationelle risici. Virksomheden har ligeledes forretningsgange, der sikrer en hensigtsmæssig indgriben på grundlag af oplysningerne i rapporter til direktionen.

Opfyldelse af ovennævnte kriterier skal være forsvarelig set i forhold til virksomhedens størrelse, kompleksitet og aktivitetsniveau (proportionalitetsprincippet). Det er på nuværende tidspunkt uklart, hvad dette i praksis betyder i Danmark, og erfaringerne fra udlandet er endnu sparsomme.

Virksomheder som anvender standardindikatormetoden skal have forretningsgange for indplacering af virksomhedens aktiviteter under de forskellige forretningsområder. Kriterierne skal gennemgås og justeres, når det er påkrævet i forbindelse med nye eller ændrede forretningsaktiviteter og risici, og

ledelsen skal afgive skriftlig erklæring omkring opfyldelsen af ovenstående.

Der er således en del merarbejde for den interne revision ved overgangen til standardmetoden for operationel risiko.

Operationel risiko - den avancerede metode

Væsentlige og meget omfattende krav til den interne revision. Der er dog ikke tegn på, at nogen i Danmark vil anvende denne metode, så vi venter med kommentarerne til det bliver relevant.

Afslutning

Hvor formålet med den første artikel var at give baggrund og overblik - og denne artikel fokuserede på søjle 1 - vil den efterfølgende artikel se på intern revisions udfordringer i relation til søjle 2 (risikostyring generelt og ændringerne i Lov om Finansiell Virksomhed) søjle 3 vedr. rapportering og ansøgningsprocessen.

HUSK at "levende regler", som disse, giver et meget stort behov for intern afklaring (intern revision og virksomheden) af f.eks. begreber som "integration", "anvendelse" og "implementeret".

Litteratur

De vigtigste kilder til vurdering af den interne revisions rolle og ansvar kan findes i nedenstående dokumenter.

- CRD er nu vedtaget af EU. En endelig (og let læselig) udgave på dansk er på trapperne.
- GL10 (tidligere CP10) fra Committee of European Banking Supervisors (CEBS): Guidelines on the implementation, validation and assessment of Advanced Measurement (AMA) and Internal Ratings Based (IRB) Approaches
- Finanstilsynet arbejder med en række dokumenter, som findes i mere eller mindre officielle udgaver, herunder
 - Lov om ændring af lov om finansiell virksomhed og lov om gevinstopsparing (Lov med bemærkninger er nu vedtaget)
 - Godkendelsesproces for IRB-metoden (udkast 24.04.2006)
 - Konsultationspapir vedr. operationel risiko (udkast, januar 2006)
 - Konsultationspapir vedr. den interne metode til risikostyring (IRB) (udkast, januar 2006)
 - Den interne revisions rolle og ansvar i relation til IRB (Udkast af 31.08.2005)
 - Kreditrisikoreducerende metoder under IRB-metoden for kreditrisiko (udkast 02.06.2006)
 - Kreditrisikoreducerende metoder under standardmetoden for kreditrisiko (udkast 23.05.2006)

- Udkast til bekendtgørelse vedrørende kapitaldækning af kreditrisiko under standardmetoden for poster uden for handelsbeholdningen (april 2006).

Ordliste:

Begreb (alfabetisk)	Beskrivelse
AMA	Advanced Measurement Approach - avanceret metode til kvantificering af operationel risiko
Basel II	Betegnelse for BCBS's udgave af regelsættet for internationalt aktive pengeinstitutter
BCBS	Basel Committee on Banking Supervision - forfatteren til Basel II
CAD	Capital Adequacy Directive - tidligere betegnelse for EU direktivets udgave af Basel II - nu under betegnelsen CRD.
CCF	Credit conversion factor - faktor til estimering af fremtidige ukendte eksponeringer - f.eks. ved afgivne trækingsfaciliteter
CEBS	Committee of European Banking Supervisors - tager sig af koordinering af udviklingen
CP10	Consulting Paper nr. 10 fra CEBS - væsentligt fortolkningsbidrag til minimumskrav under IRB metoden. Nu i en "endelig udgave" og er derfor omdøbt til GL10 (GL=Guideline).
CRD	Capital Requirement Directive - EU direktiv som skal implementeres i dansk lov 1/1 2007
EAD	Exposure at default - eksponering i tilfælde af misligholdelse
GL10	Endelig udgave af CP10 - se CP10
ICAAP	Internal Capital Adequacy Assessment Process, ICAAP - kreditinstituttets egen metode til opgørelse af det samlede kapitalbehov i henhold til søjle 2.
IRB-A	Intern metode til opgørelse af minimumskapitalbehov for kreditrisiko. Metoden anvender virksomhedens egne estimater af PD, LGD og EAD/CCF og M
IRB-F	Intern metode til opgørelse af minimumskapitalbehov for kreditrisiko. Metoden anvender virksomhedens egne estimater af PD.
IRB-G	Samme som IRB-F. F=Foundation og G=Grundliggende
LGD	Loss given default - tab som følge af misligholdelse
M	Maturity - effektiv varighed på eksponeringer og sikkerheder
PD	Probability of default - sandsynlighed for at modparten misligholder inden for de næste 12 måneder

Begreb (alfabetisk)	Beskrivelse
SRP	Supervisory Review Process - retningslinier for Finanstilsynets tilsynsproces
Søjle 1	Ref. Basel II regelsættet - indeholder retningslinier for opgørelse af minimumkapitalkravet for kredit, operationel og markedsrisiko
Søjle 2	Ref. Basel II regelsættet - retningslinier for bankens interne opgørelse af det samlede kapitalbehov (ICAAP) og de nationale myndigheders tilsynsproces (SRP)
Søjle 3	Ref. Basel II regelsættet - retningslinier for rapportering.
Value at Risk (VaR)	Metode til kvantificering af markedsrisiko

Bilag 1 - IRB-A Minimumskravene i oversigtsform

4	Generelt (pkt. 177-178)
4.1	Ledelse og risikokontrol (pkt. 179-187)
4.1.1.	Bestyrelsens og direktionens opgaver (pkt. 179-182)
4.1.2.	Kreditrisikokontrolenheden (pkt. 183-186)
4.1.3.	Intern revision (pkt. 187)
4.2.	Ratingsystemets opbygning (pkt. 188-190)
4.2.1.	Ratingsystemets struktur (pkt. 191-207)
4.2.2.	Inddeling i ratingklasser eller puljer (pkt. 208-219)
4.2.3.	Brug af modeller (pkt. 220)
4.2.4.	Dokumentation af ratingsystemet (pkt. 221-224)
4.2.5.	Vedligeholdelse af data (pkt. 225-228)
4.2.6.	Stress-test (pkt. 229-231)
4.3.	Estimering af risikoparametre (pkt. 232-288)
4.3.1.	Generelle krav (pkt. 232-242)
4.3.2.	Specifikke krav til PD (pkt. 243-257)
4.3.3.	Specifikke krav til LGD (pkt. 258-271)
4.3.4.	Specifikke krav til CF (pkt. 272-278)
4.3.5.	Minimumskrav vedr. garantier og kreditderivater (pkt. 279-288)
4.4.	Valideringsprocessen (pkt. 289-293)
4.5.	Minimumskrav til særlige eksponeringskategorier (pkt. 294-308)
4.5.1.	Erhvervede fordringer (pkt. 294-299)
4.5.2.	Aktieeksponeringer (pkt. 300-308)

Revision af unoterede aktieinvesteringer, herunder gennem kapitalfonde

Af statsautoriseret revisor Michael E. Jacobsen og cand.merc.aud. Merete Koldkjær Nielsen – begge fra PricewaterhouseCoopers, Financial Services

Michael E. Jacobsen

Merete Koldkjær Nielsen

Indledning

Danske investorer har i de seneste år i stadigt stigende grad investeret i unoterede aktier. Det skyldes dels en strategi om risikospredning og dels en forventning om at opnå et merafkast i forhold til noterede aktier. En stor del af de unoterede investeringer foretages gennem kapitalfonde.

Vi vil nedenfor give en introduktion til strukturen omkring kapitalfonde og gennemgå, hvilke forhold revisor særligt bør overveje ved revisionen af disse investeringer. Her vil vi tage udgangspunkt i, at det er en f.eks. institutionel investor, der har stillet kapital til rådighed for investeringer i unoterede aktier. Mange forhold ville dog også have været gældende, om revisionen i stedet havde været af en kapitalfond. Desuden vil vi give en introduktion til de overordnede værdiansættelsesprincipper og -modeller, der anvendes ved opgørelse af dagsværdien.

Typer af investeringer i unoterede aktier

Investering i unoterede aktier kan foretages på 3 måder:

- Direkte investering
- Investering gennem kapitalfonde
- Investering gennem fond af fonde

Direkte investering

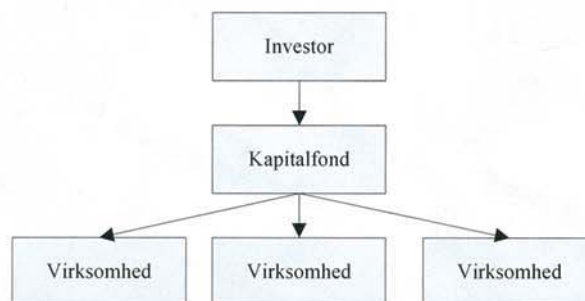
Investeringer kan foretages direkte i en unoteret virksomhed, evt. gennem et eller flere holdingselskaber. Holdingselskaber kan være hensigtsmæssige, hvis der er flere investorer, eller der optages lån til

finansiering af købet. Desuden rummer en holdingstruktur muligheder for skattefrit udbytte.

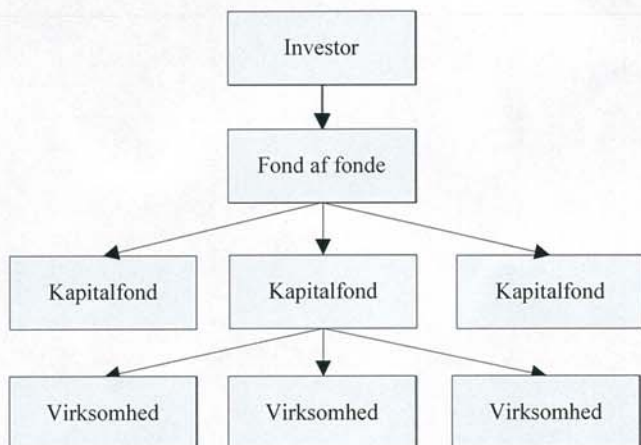
Investering gennem kapitalfonde

Investering i unoterede aktier kan også foretages gennem kapitalfonde, som har specialiseret sig i at investere i unoterede virksomheder for at udvikle og efterfølgende sælge disse. Nogle fonde investerer i modne virksomheder, ofte med stor lånoptagelse - disse fonde benævnes buyout fonde. Fonde, der derimod primært investerer i nystartede og unge vækstvirksomheder med højt teknologisk indhold, benævnes venture fonde. Artiklen vil tage udgangspunkt i, at der er tale om investeringer i modne virksomheder, idet investeringer i venturevirksomheder kan have et andet forløb og andre udfordringer omkring værdiansættelse.

Investering gennem fond af fonde

Investeringerne kan også foretages gennem fonde af fonde. Ved investering i en fond af fonde kan der opnås minoritetsposter i op mod 200-300 virksomheder via denne ene investering. Risikoen spredes dermed. Da strukturen involverer 2 lag af fonde, betales der dog også 2 gange administrationshonorar (management fee). Endvidere svækkes adgangen til løbende at følge udviklingen i de virksomheder, der reelt udgør investeringen. Dette kan siges i vidt omfang at være outsourcet til fonden af fonde.

Karakteristika ved kapitalfonde

En kapitalfond er typisk en finansiel køber, som køber hovedsagligt unoterede virksomheder op med henblik på at udvikle og efterfølgende sælge disse.

Kapitalfonde er ofte organiseret som K/S el. lign. for at opnå skattemæssig transparens, da rentabiliteten i investeringerne ville svækkes i alvorlig grad, hvis der skulle betales skat i flere led.

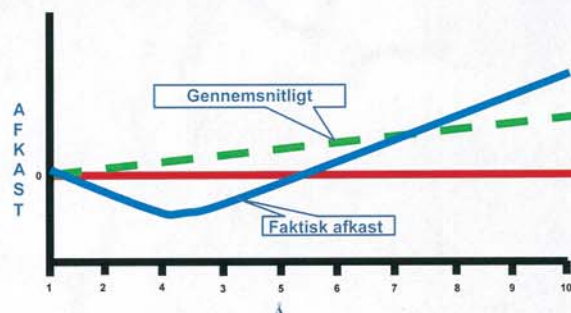
Den enkelte kapitalfond har oftest en begrænset levetid på omkring 10-12 år, hvor de første år er den periode, hvor der investeres i enkelte unoterede virksomheder. De resterende år af kapitalfondens levetid anvendes til udvikling og afvikling af de købte virksomheder.

Kapitalfondene administreres ofte af et managementselskab, som ejes af kapitalfondens medarbejdere. I en K/S-struktur vil dette selskab typisk være komplementaren. I kontrakten mellem investorerne og managementselskabet vil der ofte være en aftale om, at managementselskabet får en højere andel af afkastet, end managementselskabets ejerandel af kapitalfonden proportionalt berettiger til (carried interest), hvis det realiserede afkast i kapitalfonden overstiger et på forhånd fastlagt niveau. Via medarbejderens ejerskab af managementselskabet har de således et incitament til at foretage de investeringer, der genererer størst muligt afkast til investorerne.

Tidsforløb for afkastet på investeringerne

Som nævnt ovenfor anvendes de første år af en kapitalfonds levetid til at foretage investeringerne og til at udvikle de tilkøbte virksomheder. Omkostningerne herved betyder, at der må forventes et negativt afkast af investeringerne i de første år. I takt med, at de tilkøbte virksomheder udvikles, salgsmodnes og

sælges, skulle afkastet gerne blive positivt. Dette afkastmæssige forløb omtales ofte som J-kurven.

Revisionens planlægning

I forbindelse med planlægning af revision af unoterede aktieinvesteringer må revisor gøre sig en række overvejelser som følge af investeringernes særlige karakteristika.

Investerings- og opfølgingsprocessen adskiller sig ofte fra processerne i forbindelse med noterede aktier, hvorfor revisor i planlægningsfasen skal sikre sig en overordnet forståelse af processerne. Som følge af forskellene i processerne og investeringernes karakteristika kan der være stor forskel på omfanget af it-support i forbindelse med håndtering og værdiansættelse af de unoterede investeringer. Der findes it-systemer, der understøtter håndteringen, men ofte ses en udbredt brug af regneark. Dette har naturligvis stor betydning for revisionsstrategien. Generelt er tendensen i Europa, at revisor forsøger at anvende en kontrolbaseret revision, mens udgangspunktet i USA ofte er substansbaseret.

I planlægningsfasen overvejes desuden, i hvilket omfang investor sikrer sig mod at komme til at deltage i hvidvask af penge. De erfarne og velkendte kapitalfonde inviterer ikke hvem som helst til at investere - her er det investor, der skal arbejde på at få lov til at investere i de fonde, hvis ledelse har vist gode resultater i tidligere fonde. For de fonde, der selv henvender sig til investor, bør investor sikre sig, at de reelt ved, hvem der står bag fonden.

Nøglerisikoen ved revision af investeringer i unoterede virksomheder er værdiansættelsen af disse. Revisor skal undersøge, om der er særlige incitamentter i forbindelse med værdiansættelse, f.eks. i form af forventning til afkastforløbet eller bonus til ledelse og medarbejdere, som er afhængige af afkastet af investeringerne. Herudover bør revisor undersøge, hvem der udarbejder værdis-

ansættelserne, hvor ofte disse foretages, og om en anden medarbejder efterfølgende kontrollerer dem. Disse faktorer vil være afgørende for revisionsstrategien og for timingen af revisionen.

Ved direkte investeringer må investor aftale direkte med den virksomhed, der er investeret i, hvilken information investor vil få adgang til. For investeringer gennem kapitalfonde har European Private Equity and Venture Capital Association (EVCA) offentliggjort en række anbefalinger om, hvilken information en kapitalfond bør stille til rådighed for investor. Der er dog kun tale om anbefalinger, hvorfor der kan være stor forskel på adgangen til information, ligesom en stor del af kapitalfondene stammer fra USA og derfor ikke nødvendigvis skeler til EVCA, når de fastlægger deres informationsniveau.

Revision i løbet af året

Investeringer i unoterede virksomheder følger som nævnt ofte en anden proces end investeringer i noterede aktier. Hovedprocesserne i forbindelse med investeringer i unoterede virksomheder kan opdeles som følger:

1. Screening af potentielle investeringer
2. Due Diligence (skat og finansiel)
3. Afvikling af vedtagne investeringer
4. Overvågning af investeringer
5. Afslutning af investeringer (exits)

Det vil være meget individuelt, hvor mange nøglekontroller den enkelte investor har etableret i forbindelse med disse processer, og i hvilket omfang disse kan bidrage til den samlede revisionsoverbevisning. I processen for overvågning af investeringerne indgår værdiansættelsen af investeringerne. En stor del af revisionsindsatsen vedrører disse. Hvordan disse foretages og dokumenteres, vil være afgørende for, om en del af denne indsats kan reduceres i løbet af året, eller om der må vælges en substansbaseret revision tæt på statusdagen.

Revisor vil altid i løbet af året kunne følge op på, hvor god investors værdiansættelsesmodel er til at estimere værdierne af investeringerne. Dette gøres ved at sammenholde investors værdiansættelse lige før salg med salgsprovenuet for hver enkelt frasolgt virksomhed.

Revision af værdiansættelse

I forbindelse med revision af værdiansættelse af investeringerne skal revisor overordnet gennemgå værdiansættelsesprincipperne og -modellerne. Disse

kan afvige for forskellige typer af investeringer. Dels afhængig af, hvor direkte investeringerne er og dels afhængig af ejerandelen, som kan afgøre, at en investering er at betragte som en associeret virksomhed, dattervirksomhed eller joint venture. I langt de fleste tilfælde værdiansættes investeringerne til dagsværdi, hvilket er beskrevet nærmere nedenfor.

Overordnet skal revisor tage stilling til, om de anvendte principper og modeller er anvendelige for de forskellige typer af investeringer, som investor har. I den forbindelse må revisor forholde sig til, om værdiansættelserne altid skal baseres på investors egen værdiansættelse, eller om investor kan basere sig på fondenes værdiansættelse, når der ikke er tale om direkte investeringer. Det er her vigtigt at holde sig for øje, at der skal ske en *pålidelig* og *konsistent* opgørelse af dagsværdien. EVCA har udgivet retningslinier for værdiansættelse af investeringer i unoterede virksomheder, men dette ændrer ikke ved det faktum, at der blandt fondene kan herske meget forskellige værdiansættelsesprincipper, blandt andet på grund af deres forskellige hjemsteder. I nogle tilfælde kan investor have investeret i samme unoterede virksomhed gennem flere fonde. Her kan det blive meget tydeligt, at der kan være store forskelle i værdiansættelserne fondene imellem. Hvis fondenes værdiansættelse ukritisk lægges til grund for investors værdiansættelse, vil dette som minimum give inkonsistens i investors værdiansættelser.

En kapitalfond, som investor har investeret direkte i, vil typisk have op til 20 investeringer i underliggende virksomheder. Investor vil afhængig af fonden have varierende information herom. Som regel vil investor have oplysninger om fondens værdiansættelse af de enkelte investeringer, ligesom investor i forbindelse med betalinger til fonden ved, hvad kostprisen er for de enkelte virksomheder. I nogle tilfælde vil investor også have mere detaljerede informationer om, hvordan fonden har foretaget værdiansættelserne, eventuel gennem bestyrelsesrepræsentation. Hvor investeringerne er gennem en kapitalfond, bør investor have en model, der sætter investor i stand til kritisk at tage stilling til værdiansættelsen.

Hvis investeringerne er foretaget via en fond af fonde, kan antallet af unoterede virksomheder, som investor har investeret i, blive ganske højt. Hvis hver af kapitalfondene har investeringer i 20 virksomheder, og fonden af fonde har investeret i 15 kapitalfonde, er værdien af investors investering afgjort af værdiansættelsen af 300 virksomheder med forskellig ejerandel, ejerstruktur, branche, geografisk placering, valutaeksponering, gældssætning etc. Investors adgang til oplysninger om de enkelte investeringer er svækket i forhold investeringer direkte i kapitalfondene, og i praksis er det ofte nødvendigt at basere sig på den værdiansættelse, fonden af fon-

de har foretaget. Der kan da også argumenteres for, at denne alt andet lige vil være mere pålidelig end den værdi, investor ville kunne beregne.

I forbindelse med revisionen af værdiansættelse bør revisor være særligt opmærksom på:

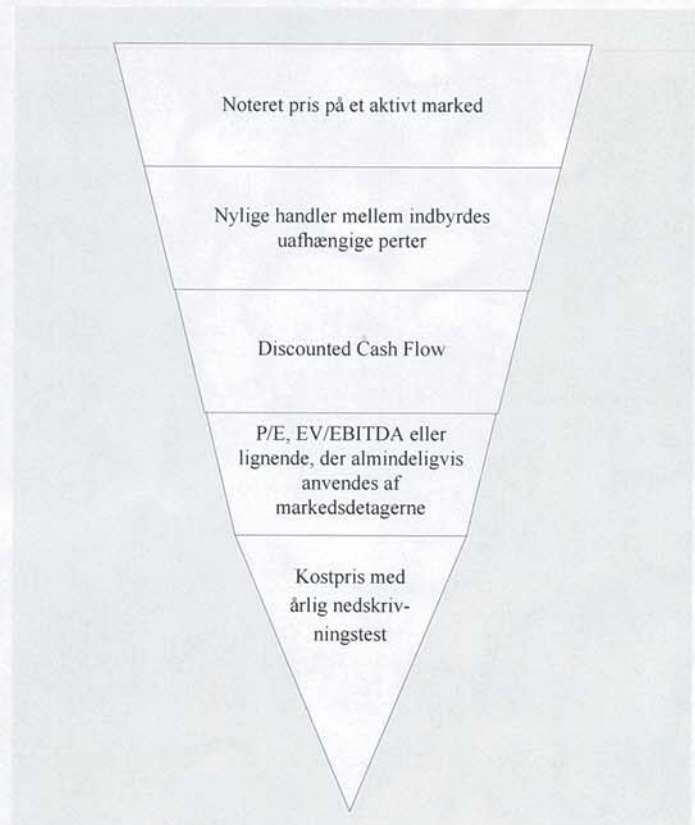
- Konsistens i værdiansættelse over tid samt ved investering i samme virksomhed gennem flere fonde eller som direkte investering (co-investering)
- Betalinger fra fonde, som reelt er tilbagebetaling af midlertidige lån i modsætning til udlodning af salgsprovenu
- Ændringer i ejerstruktur/ejerandel i forhold til fondene eller de underliggende investeringer, herunder aktiesplit
- Sammenhæng mellem værdiansættelse af de underliggende virksomheder og den samlede værdi af investeringen i fonden, som skal inkludere akkumulerede omkostninger samt eventuelle andre aktiver i fonden
- Ejerstruktur, herunder ejerandele og gæld i de forskellige led i ejerstrukturen
- Indbyggede finansielle instrumenter i kontrakterne mellem investor og kapital-fonden, som skal værdiansættes særskilt
- Fordeling mellem realiserede og urealiserede gevinster/tab, som har betydning for incitamentsordninger, hvor det realiserede afkast ofte er den afgørende faktor
- At betalte administrationshonorarer (management fee) til fondene ikke bidrager til at forøge værdien af investeringerne.

Værdiansættelsesprincipper og -modeller

Ved fastsættelse af dagsværdien findes der en række værdiansættelsesprincipper og -modeller. IFRS anvendes i vidt omfang som fortolkningsbidrag i forhold til den danske regnskabsregulering, hvilket er grunden til, at IFRS er anvendt her. En del fonde henviser til EVCA's retningslinier omkring værdiansættelse i den rapportering, de udsender. Der er pt. enkelte forskelle mellem EVCA og IFRS, som man skal være opmærksom på, når man vurderer en værdiansættelse, som er foretaget af andre.

Dagsværdien er "det beløb et aktiv kan omsættes til ved handel mellem kvalificerede, villige og indbyrdes uafhængige parter".

Efter IFRS gælder følgende hierarki ved fastlæggelsen af dagsværdi, idet øverste pris anvendes i det omfang det er muligt på baggrund af tilgængeligheden af pålidelig og relevant information, herefter nr. 2 og så fremdeles:

Noteret pris på aktivt marked anvendes i sagens natur sjældent på investeringer i unoterede virksomheder, men kan være relevant i enkelte tilfælde, da nogle kapitalfonde også foretager enkelte investeringer i noterede aktier. Den noterede pris kan imidlertid kun anvendes, hvis den er regelmæssigt til rådighed og repræsenterer aktuelle og regelmæssigt foretagne markedstransaktioner, ellers fortsætter søgningen efter en pålidelig dagsværdi. Noteret pris på et aktivt marked kan blive aktuelt for de noterede fonde af fonde, som er begyndt at blive udbudt.

I de fleste tilfælde starter søgningen efter en relevant dagsværdi på unoterede aktieinvesteringer ved at se på, om der har været *nylige handler mellem indbyrdes uafhængige parter*. I praksis antages oftest, at handler, der er mere end 1 år gamle, ikke er udtryk for en nylig handel. Selv hvor det kan påvises, at der er tale om handler mellem indbyrdes uafhængige parter, kan prisen ikke anvendes ukritisk. Det må vurderes, om dette er prisen ved handel mellem kvalificerede, villige og indbyrdes uafhængige parter, idet handler foretaget af industrielle eller strategiske investorer kan ske til en anden pris end den, en finansiel køber ville betale. Investor er således nødt til at have information om handelsvilkår for at kunne vurdere, om en handel kan bruges til værdiansættelsen, herunder for at kunne vurdere, om der er ændret i markedsf forholdene, siden handlen fandt sted.

Discounted Cash Flow (DCF) anvendes sjældent af kapitalfonde til trods for, at dette er den teoretisk mest

korrekte værdiansættelsesmodel. Det skyldes, at DCF kræver relativt mange oplysninger. Hvis de oplysninger, der anvendes i modellen, ikke er pålidelige, bliver resultatet ligeledes et ikke pålideligt estimat på dagsværdien. EVCA anbefaler, at der ved anvendelse af DCF foretages et ekstra check over til værdien ved anvendelse af multipel-modeller, som er omtalt nedenfor.

Multipel-modeller som *P/E, EV/EBITDA eller lignende, der almindeligvis anvendes af markedsdeltagere*, bliver oftest anvendt som estimat på dagsværdien af unoterede aktieinvesteringer. Multiplerne er udtryk for forholdet mellem virksomhedens indtjening og værdi. Multipler for gennemførte handler med unoterede virksomheder kan købes hos f.eks. Standard & Poors. Disse multipler er opdelt på brancher og virksomhedsstørrelse, men er baseret på et varieret antal handler. Antallet af handler, der ligger til grund for multiplen, oplyses. Investor må så vurdere, om der er grundlag for at anvende multiplen for den pågældende branche og virksomhedsstørrelse. Hvis der anvendes multipler på baggrund af gennemførte handler med unoterede virksomheder, kan der ikke foretages fradrag for, at unoterede aktieinvesteringer er mindre likvide end noterede aktieinvesteringer. Alternativt kan anvendes multiple for sammenlignelige virksomheder. Hvis disse er børsnoterede, skal der foretages fradrag for illikviditet, ligesom der skal foretages justeringer for eventuelle forskelle mellem virksomhederne. Modellerne kræver, udover pålidelige og relevante multiple, at der er adgang til et pålideligt estimat på en forventet normaliseret indtjening. Flere af modellerne kræver ydermere, at investor er i besiddelse af en pålidelig opgørelse af gælden i virksomheden.

Som nævnt under afsnittet om revision i løbet af året skal det påvises, at den anvendte model til værdiansættelse giver pålidelige værdiestimater i forhold til faktiske transaktioner. Investor bør derfor for hvert faktisk salg følge op herpå og dokumentere, at modellen er anvendelig.

Kostpris kan kun anvendes, hvor der ikke kan estimeres en *pålidelig* dagsværdi. Det antages ifølge IFRS at forekomme meget sjældent, da investor kan værdiansætte investeringen, når den foretages. Derfor antages det, at investor også efterfølgende kan følge op på udviklingen i værdien.

Særlige områder

De skattemæssige forhold omkring investeringer i unoterede aktier kan være omfattende at klarlægge, da investeringer gennem fonde kan betyde, at der

reelt er investeret i et stort antal virksomheder med domicil i mange forskellige lande.

Fondene vil typisk søge at organisere sig således, at der opnås skattemæssig transparens, og beskatning dermed ikke sker i alle led. Dette ændrer dog ikke ved, at den skat, investor kommer til at betale, kan blive påvirket af andre landes skattelovgivning. I mange lande er der nemlig kildeskat på f.eks. aktieudbytter, som ikke i alle tilfælde kan søges refunderet. Revisor bør sikre sig, at investor har tilstrækkelig fokus på dette forhold - herunder også hvad angår skattemæssig due diligence i forbindelse med investeringsbeslutningen.

Afslutning

Som det ses, kan der være flere tilgange til revision af unoterede aktieinvesteringer. Meget afhænger af forholdene hos den enkelte investor. Man kan dog også møde forskellig tilgang til revisionen afhængig af, hvor i verden investor har hjemme. Den europæiske tilgang vil oftest stile mod en kontrolbaseret revision, mens tilgangen i USA ofte som udgangspunkt er substansbaseret.

Forventninger til fremtidens interne revision, god selskabsledelse og risikostyring

- en undersøgelse foretaget af Ernst & Young

Af senior manager Vibeke Aggerholm, Ernst & Young Risk and Advisory Services

Åbenhed om virksomheders risici og deres styring heraf er de senere år kommet højt på dagsordenen som et element i et stærkt pres for bedre corporate governance. Virkemidler for nationale og globale handlingsplaner har omfattet corporate governance-tiltag, oplysningskrav til børsnoterede virksomheder og forholdet til revisor.

Efter vedtagelsen af ændringerne til EU's 8. direktiv er EU's handlingsplan fra 2003 nu ved at udmønte sig i konkrete danske tiltag – herunder krav til bestyrelsen, som skal varetage den såkaldte "revisionskomitefunktion". Bestyrelserne får i den forbindelse behov for at forholde sig til virksomhedens beredskab til understøttelse af aktiviteter omkring risikostyring og intern kontrol. I mange udenlandske virksomheder har etableringen af en intern revisionsafdeling spillet en stor rolle i varetagelsen af disse opgaver.

I november 2004 præsenterede IIA sin nye Professional Practises Framework for Internal Auditors, som blandt andet sætter fokus på den interne revisions værdiskabende arbejde for virksomheden.

På denne baggrund har Ernst & Young's afdeling for Risk and Advisory Services foretaget en undersøgelse blandt større danske virksomheder for at tage temperaturen på området, herunder overvejelser om den interne revisionsfunktion. Spørgeskemaet, som danner grundlag for analysen, er udsendt til bestyrelsesformænd, CEO/CFO's og interne revisionschefer i 267 danske ikke-finansielle virksomheder.

Nærværende artikel er en overordnet gennemgang af resultaterne fra denne undersøgelse.

Væsentlige forandringer som følge af reguleringsmæssige tiltag

Udmøntningen af EU's 4. og 7. direktiv i dansk lovgivning vil resultere i krav til øget rapportering om børsnoterede selskabers corporate governance praksis. Der introduceres et krav om en corporate governance redegørelse, som skal offentliggøres som en separat del af årsrapporten for børsnoterede selskaber. EU's 8. direktiv vil endvidere resultere i krav om etablering af en revisionskomitefunktion i danske børsnoterede virksomheder.

Undersøgelsen har vist, at på trods af udviklingen i lovgivningen ser størstedelen af danske virksomheder uden en intern revision ikke grund til forandring i organisationen med henblik på øget tilsyn med de interne kontroller. De virksomheder, der forventer en forandring i organisationen (ca. 1/3 af besvarelserne) henviser til etablering af intern revision og revisionskomiteer som områder, der vil være i fokus.

Har virksomheden overvejet at etablere en intern revisionsfunktion?

74% af de adspurgte virksomheder har ingen intern revisionsfunktion. Til spørgsmålet om disse virksomheder har overvejet at etablere en intern revision, har langt hovedparten af respondenterne svaret, at de ikke finder det nødvendigt, da virksomhederne bl.a. allerede har en velfungerende controllerfunktion, som varetager de opgaver, der typisk varetages af intern revision.

Endvidere udtrykker 71% af disse, at den interne revision alene vil være fordyrende (p.g.a. dublering), d.v.s. uden merværdi.

Det synes således at være en udbredt opfattelse blandt ledelsen i danske virksomheder, at controllerfunktioner varetager opgaverne omkring interne kontroller og risikostyring på en tilfredsstillende måde, og at deres beredskab er tilstrækkelig robust til også at håndtere det kommende yderligere fokus på disse opgaver.

Hvis man sammenholder det med undersøgelsens svar omkring controllerfunktionens typiske arbejdsopgaver ses det, at fokus på interne kontroller som defineret i COSO frameworket gennem de seneste 15 år – og særligt udbredt siden Sarbannes-Oxley lovens indførelse i 2002 – ikke har været blandt kerneopgaverne for controllerfunktionen, der i højere grad har fokuseret på

økonomisk rapportering og budgetopfølgning, jf. figur 1.

Figur 1. Hvad er de mest tidskrævende arbejdsopgaver for controllerfunktionen?

En af de primære forskelle på en controller- og en intern revisionsfunktion er dens forankring i organisationen. International best practise lægger vægt på, at den interne revisionsfunktion ansættes af og refererer til bestyrelsen/revisionskomiteen, og at de tager ejerskab på dens opgaver, bemanning (herunder kompetencer) og ofte stiller krav til metodik, dokumentation og rapportering. Bestyrelsen/revisionskomitéens forventninger nedfældes i et kommissorium eller charter for intern revision.

Et væsentligt argument for, at den interne revision forankres under bestyrelsen / revisionskomiteen er dens uafhængighed over for den daglige ledelse. Kun derigennem kan den understøtte bestyrelsen/revisionskomiteen i dennes opgaver med at kontrollere:

- Virksomhedens risikohåndtering
- De interne finansielle og operationelle kontroller
- Ledelsens overvågnings- og ledelsesprocesser.

Såfremt bestyrelsen vælger at opgradere den eksisterende controllerfunktion, må man gøre sig klart, at denne konstellation ikke giver den nødvendige uafhængighed over for virksomhedens ledelse. Dermed reduceres effektiviteten af en række traditionelle interne revisionsopgaver.

Den interne revisors uafhængighed

Af de 23 respondenter, som i dag har en intern revision, refererer kun 21% af disse til bestyrelsesformanden eller formanden for revisionskomiteen. Det-

te sikrer ikke en optimal udnyttelse af funktionen som en styrkelse af det overordnede kontrolmiljø og dermed et værktøj for bestyrelsen/revisionskomiteen.

Årsagen til denne situation, som heller ikke er helt ualmindelig i andre vesteuropæiske lande, f.eks. Tyskland, kan sikkert skyldes flere ting, såsom den interne revisors kvalifikationer, virksomhedens viden omkring den interne revisions reelle rolle og bestyrelsens eventuelt manglende indsigt i de muligheder, som den interne revision kan byde bestyrelsen.

Intern revisions værdiskabelse

Størstedelen (71%) af bestyrelsesformændene i virksomheder med intern revision giver udtryk for, at den interne revisions arbejde tilfører virksomheden værdi, i den forbindelse nævnes blandt andet, at intern revision bidrager med overblik og rejser spørgsmål til/udfordrer måden, hvorpå arbejdet udføres i organisationen.

En stor del (57%) af bestyrelsesformændene giver dog udtryk for, at de ikke ser revisionsrapporterne fra deres interne revisionsfunktion. Noget tyder således på, at der er uudnyttet potentiale for bestyrelserne i de allerede etablerede interne revisionsfunktioner.

Er der overensstemmelse mellem bestyrelsesformandens og den interne revisionschefes opfattelse af den interne revisions rolle i virksomheden?

Reaktioner på dette spørgsmål giver anledning til en række interessante observationer. Det var muligt at afgive flere svar på dette spørgsmål og 67% af bestyrelsesformændene mener, at den interne revisors rolle primært består i en rådgivende, og 67% en kontrollerende/"politimands"-funktion. 0% af bestyrelsesformændene ser den interne revision som en del af virksomhedens fremtidige ledere, hvilket er tankevækkende set i internationalt perspektiv.

De interne revisionschefer besvarede spørgsmålene med henholdsvis 37% (rådgiver), 21% (kontrollant/"politimand") og 0% (fremtidens lederkandidater).

Også dette resultat synes at indikere et behov for en mere åben diskussion omkring hele emnet set i lyset af bestyrelsens ansvar, den interne revisors arbejdsopgaver, en afgrænsning mellem intern revision og controlling og ikke mindst virksomhedens mulige gevinst/tab ved det at have eller etablere en intern revision.

Specielt med hensyn til den interne revisors mulige fremtidige lederrolle, står dette i stærk kontrast til store internationale virksomheder. Adgangsbilletten til en

ledelsesfunktion går hos flere virksomheder gennem den interne revisionsafdeling. Jobbet giver en enestående mulighed for at skabe sig overblik over en virksomhed og er velegnet til at opdyrke og udvikle analytiske evner.

Afslutning

Danske virksomheder har ikke haft tradition for at bruge interne revisorer. Specielt uden for den finansielle verden har positionen som intern revisor hidtil næppe haft den helt store tiltrækningskraft på højt kvalificerede medarbejdere. Danske virksomheder har hidtil set controllerfunktionen som en mere værdifuld funktion, der har en stor berettigelse i understøttelse af direktionens agenda. Såfremt danske bestyrelser/revisionskomiteer tilnærmer sig udlandet i sin tilgang til opgaverne, er en opgradering og etablering af interne revisionsfunktioner et attraktivt bud.

RS 240 (ajourført)¹⁵ - The Nordea Way

Af audit manager Nina Belcaid, (Cand.polit, CIA, CCSA) og senior audit manager, Anette K. Laursen (Cand.polit, CIA) – begge fra Nordea, Group Internal Audit

Nina Belcaid

Anette K. Laursen

I sidste nummer af INFO redegjorde statsautoriseret revisor Erik Ingvarsen og supervisor Terese Dissing begge fra Risk and Advisory Services, Ernst & Young i deres artikel for bestemmelserne i RS 240 (ajourført) "Revisors pligt til at overveje besvigelser og fejl ved revision af regnskaber".

Vi vil tage tråden op og se nærmere på, hvorledes RS 240 (ajourført) kan omsættes i praksis i den interne revision. Vi er enige med forfatternes konklusion i, at der i fremtiden må forventes mere fokus på risikoen for besvigelser, og at ledelserne og revisionskomiteerne i højere grad end tidligere øger fokus på besvigelser, hvilket vil medføre at den interne revisor overvejer og indretter sin revision imod dette område.

Den øgede fokus fra ledelsen oplevede vi i Nordea i forbindelse med, at RS240 (ajourført) trådte i kraft. Således indgik Group Internal Audit i drøftelser med ledelsen om tilstrækkeligheden af de interne kontroller på området.

Da vi begge arbejder i Nordea, er dette vores naturlige udgangspunkt, og vores gennemgang vil fokusere på, hvilke revisionsmæssige initiativer Group Internal Audit indtil videre har taget. Vi skal til orientering nævne, at formodede eller opdagede misligheder undersøges af Group Security, hvilket er anført i funktionsbeskrivelsen. Group Security holder Group Internal Audit informeret via intern rapportering.

¹⁵ Gældende for regnskabsperioder, der begynder 1. januar 2006 eller senere.

Nordeas håndtering af risikoen

Som en finansiel virksomhed er Nordea eksponeret for besvigelser inden for såvel misbrug af aktiver som regnskabsmanipulation. Nordea har derfor etableret en række tiltag, der kan opdeles i henholdsvis *forebyggende* og *opklarende* foranstaltninger.

Dette er helt i tråd med RS 240 (ajourført), for selv om regnskabsstandarden fokuserer på revisors pligter i relation til besvigelser og fejl, er det dog virksomhedens øverste ledelse og den daglige ledelse, der har det primære ansvar for at forebygge og opdage besvigelser og fejl.

Den primære foranstaltning mod besvigelser er det interne kontrolsystem (rammeværk). Det interne kontrolsystem i Nordea er bygget op om klare definitioner af roller og ansvar, fælles ensartede værktøjer og retningslinier og politikker udtrykt i et fælles sprog. De primære komponenter i det interne kontrolsystem er risk management, målesystemer og rapportering, interne kontrol rutiner og ledelsesovervågning.

Annual Report 05

Control environment

Internal control in Nordea is based on the control environment, which includes the following elements: Values and management culture, follow-up, a clear and transparent organisational structure, segregation of duties, the four eyes principle, quality and efficiency of internal communication and an independent evaluation process. The documentation of the internal control framework consists of Group directives and supporting instructions covering the financial and administrative business processes in Nordea.

To centrale enheder (Group Credit and Risk Control og Group Compliance) har til opgave at udstede retningslinier og politikker vedrørende intern kontrol.

Group Credit and Risk Control sørger for at udvikle og vedligeholde et passende og effektivt internt kontrol system for kredit risici, markedsrisici og operationelle risici.

Group Compliance varetager bl.a. udarbejdelsen af de etiske retningslinier i Nordea. Disse etiske retningslinier, der udgør koncernens overordnede etiske principper og således gælder for alle medarbejdere i Nordea, har en vigtig forebyggende effekt i bekæmpelsen af besvigelser.

Retningslinierne for regnskabsrapporteringen og økonomirapporteringen udstedes af koncernens finansafdeling (Group Finance) og koncernens controller afdeling (Group Planning & Control). Retningslinierne indeholder interne kontroller til

sikring af rigtigheden af den finansielle rapportering eksternt såvel som internt. Samtidig sikres ensartetheden i den decentrale proces, hvor hvert forretningsområde er ansvarlig for egen rapportering og finansiell styring.

Identifikationen af eventuelle besvigelser ligger først og fremmest i udførelsen af de interne kontroller i form af analyse af afvigelser samt kontrol af dokumentation for regnskabsmæssige skøn og efterposterings. Såfremt en besvigelse opdages eller der opstår mistanke om besvigelser, foregår selve opklaringsarbejdet i Group Security, jævnfør ovenfor.

Arbejdsrutiner

Arbejdsrutiner er tilrettelagt på en sådan måde, at de også virker understøttende på et godt kontrolmiljø, og dermed vanskeliggør mulighed for at udføre besvigelser. Grundlæggende er procedurer tilrettelagt ud fra klare principper om roller og ansvar, funktionsadskillelse og "four-eyes principles".

Desuden er der blevet implementeret procedurer for "incident reporting" (fejlrapporing) i hele organisationen, dels for at sikre sig at de operationelle risici styres, og dels for at ledelsen modtager denne information på en struktureret og ensartet facon.

Hver fejlrapport registreres i en særskilt skabelon beregnet til formålet og omfatter en beskrivelse af

- hvad skete der?
- hvorfor skete det?
- hvad kostede det?
- hvilke handlinger vil der blive foretaget?

Ved at søge at besvare disse spørgsmål får man evalueret omfanget af fejlen samt risikoen for, at fejlen vil kunne gentage sig.

Tilsvarende er der indført en årligt tilbagevendende self-assessment proces for de enkelte enheder i Nordea. Ved hjælp af denne proces identificerer hver enkelt enhed sine risici og vurderer det interne kontrol system i enheden. Formålet med self-assessment processen er at sikre en tilstrækkelig bevidsthed om, overvågning af og opfølgning på den interne kontrol.

Med hensyn til den finansielle rapportering er de væsentligste interne kontroller indbygget i en velfungerende controller-funktion i hele koncernen, tæt månedsopfølgning samt kontrol af sammenhængen mellem den operationelle og den finansielle rapportering (ledelsesrapporteringen og månedsregnskabet).

Revision

Revisionsplanlægning

I Nordea foretages revision af risiko for besvigelser i tæt samarbejde med ekstern revision, som i sidste instans skal rapportere herom til den øverste ledelse (i revisionsprotokollen)¹⁶.

Group Internal Audit vil ved enhver gennemgang af enheder/processer mv. vurdere det interne kontrolsystem, bestående af kontrolmiljø, forretningsgange, funktionsadskillelse, styring af risici, ledelsesovervågning og opfølgning.

Group Internal Audit planlægger revisionen ud fra en identifikation og vurdering af Nordea's væsentligste risici. I den overordnede planlægning for 2006 har vi medtaget følgende fokusområde (som er et ud af i alt 13 fokusområder):

“Through the audit process, the IAA will evaluate the adequacy of the internal control to assure reliability of the financial reporting and that policies and procedures contain efficient internal controls to prevent and detect fraudulent activities”

Med henblik på ovenstående er der udarbejdet en koordinationsplan, som styres ud af et af vores 5 revisionsfagkontorer.

Vi tilstræber, at der i alle revisionsteams er:

- kendskab til revisionsstandarder på området.
- kendskab til gældende politikker, procedurer og regler for området, herunder etiske retningslinier.
- opmærksomhed på risikoen for besvigelser.
- opmærksomhed for behovet for en analytisk angrebsvinkel.

Forespørgsler til ledelsen

RS 240 (ajourført) indeholder krav om udvidede forespørgsler til ledelsen og andet relevant personale. Det fremgår, at revisor:

- skal forespørge den daglige ledelse om dens risikovurdering og risikostyring samt kommunikation med den øverste ledelse og til medarbejderne (afsnit 34)

- skal opnå forståelse for den øverste ledelses tilsyn med den daglige ledelses risikostyring og interne kontroller, samt forespørge den om dens kendskab til faktiske besvigelser eller mistanke og beskyldninger (afsnit 43 og 46)

- skal forespørge den daglige ledelse, intern revision og andre i virksomheden efter omstændighederne om kendskab til faktiske besvigelser eller mistanke og beskyldninger herom (afsnit 38)

På baggrund heraf har vi udarbejdet et spørgeskema til brug ved åbningsmødet for udvalgte revisionsprojekter, baseret på en risikovurdering i forbindelse med den overordnede planlægning.

Herudover vil spørgeskemaet indgå i revisioner, hvor det findes relevant i forbindelse med den detaljerede risikoanalyse ved den enkelte revision, eller hvor revisionsbesøget afslører behov herfor. Nogle af de faktorer, der kan afsløre et sådant behov for brug af spørgeskemaet er "red flags" som

- svagheder i det interne kontrolsystem (f.eks. forkerte autorisationer, manglende forretningsbeskrivelser, manglende dokumentation)
- signifikante og/eller usædvanlige transaktioner
- afvigelse
- ændringer i regnskabsmæssige skøn
- nøglemedarbejderes manglende afholdelse af ferie

Som sagt bruges spørgeskemaet som grundlag for et interview i forbindelse med åbningsmødet med den daglige ledelse af enheden/området. Typisk vil vi sende spørgeskemaet et par dage i forvejen, så den daglige ledelse kan forberede sig og uddybe svarene samt finde det relevante materiale frem. Dette fordi det er vigtigt at få andet end ja/nej svar.

Interviewet berører følgende emneområder:

- Organisation, roller og ansvar
- Politikker og retningslinier
- Funktionsadskillelse
- Data sikkerhed
- Operationel rapportering
- Finansiell rapportering
- Øvrige kontrol aktiviteter

Ved at have en personlig dialog med ledelsen om selve spørgeskemaet, bør man også kunne undgå en af de største svagheder ved spørgeskemaer generelt, som er, at de bliver for anonymiserede og dermed ikke tilstrækkeligt informative til at give et fyldestgørende billede af kontrolmiljøet.

¹⁶ Jf. R&R nr. 1-2006, "RS240 (ajourført) Revisios ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber" af Lars Kiertzner.

Det er endnu for tidligt sige noget generelt om resultatet af spørgeskemaerne, da det er første år, vi benytter spørgeskemaet i denne udformning.

Imidlertid er der ingen tvivl om, at man ved at få stillet de centrale spørgsmål til ledelsen får en udmærket indikation af organisationens operationelle risikobarometer.

Endelig er det vores indtryk, at interviewet er med til at øge ledelsens risikobevisthed i forbindelse med tegn på besvigelser, og det som sådan også udvider kendskabet til og uddannelsen i det interne kontrolsystem både hos ledelsen og medarbejderne i enheden.

Revisionen af den finansielle rapportering sker dels ved gennemgang af processen for regnskabs- og ledelsesrapportering og dels ved gennemgang i henhold til "Swedish Code on Corporate Governance".

Swedish Code

I henhold til "Swedish Code on Corporate Governance", der gælder for selskaber (af en vis størrelse) noteret på den svenske fondsbørs, skal bestyrelsen for hvert regnskabsår (særskilt) udtale sig om den interne kontrol med den finansielle rapportering, og om der har været væsentlige svagheder i løbet af året. Den eksterne revision skal gennemgå det grundlag udtalelsen baserer sig på.

I Nordea vil en del af denne gennemgang blive foretaget af Group Internal Audit. Revisionsarbejdet vil bl.a. omfatte en gennemgang af bestyrelsens risikovurdering af den interne kontrol over finansielle rapportering samt test af udvalgte områder.

Revisionen af de interne kontroller omkring den finansielle rapportering indeholder tests som kan afdække, om der forekommer svagheder i den løbende økonomistyring, som kan medføre besvigelser. Disse tests indeholder blandt andet

- sammenhængen mellem den eksterne og den interne rapportering
- tilstrækkeligheden af analyser af afvigelse i forhold til budget og til tidligere perioder
- overholdelsen af anvendte regnskabs- og opgørelsesprincipper
- rigtigheden af efterposteringer, herunder godkendelse og dokumentation
- rigtigheden af indtægts- og omkostningsfordeling
- styring og opfølgning på omkostninger

Rapportering

Besvigelser eller mistanke herom rapporteres umiddelbart til Group Security samt til chefen for forretningsområdet og indgår herefter selv sagt også i den ordinære rapportering, der sker til revisionskomite, bestyrelse og ekstern revision.

Herudover foretager den revisionsansvarlige for fokusområdet (jf. ovenfor) ved årets udgang en samlet rapportering til ekstern revision med henblik på at understøtte det revisionsarbejde, som ekstern revision skal udføre i henhold til RS 240 (ajourført).

Risikostyring i et corporate governance perspektiv - boganmeldelse

Af statsautoriseret revisor, partner Jørgen Valter Hansen og senior manager Lars Hansen – begge fra Ernst & Young

Jørgen Valter Hansen

Lars Hansen

Dansk erhvervsliv er en integreret del af den globale økonomi. Fokus hos store børsnoterede virksomheder rækker ud over deres nationale tilhørsforhold og regulering omkring corporate governance er i de senere år blevet præget af stor international ensartethed. Kapitalen kender ikke grænser, og investorernes vurdering af kvaliteten af corporate governance og risikostyring sker på samme præmisser, uanset selskabernes hjemsted. Den danske regulering i dag og ikke mindst fremover hviler på EU's direktiver. Området har en klar sammenhæng til revisors funktion i bred forstand og i høj grad også betydning for interne revisorer.

En ny bog fra Ernst & Young, "Risikostyring i et corporate governance perspektiv" behandler området ved at gennemgå udviklingen i Danmark, herunder de seneste EU direktiver, SOX 404 erfaringerne fra USA og de omfattende erfaringer fra England. Dette sammendrages i et kapitel med overvejelser for danske virksomheder, og bogen afsluttes med et kapitel, der omhandler praktiske tilgange til risikostyring.

Chokbølgerne på kapitalmarkederne, der startede ved Enronkollapset, førte til omfattende stramminger i kravene for selskaber noteret på amerikanske børser. Særligt de øgede krav til rapportering og revision af interne kontroller har givet anledning til diskussion af balancen mellem værdien af de øgede krav og de afledte omkostninger forbundet med overholdelse. Omvendt har flere argumenteret for, at den håndfaste tilgang til emnet gennem Sarbanes-Oxley loven af 2002 (SOX) har været en effektiv metode til forbedring og genskabelse af tillid.

EU fremlagde i maj 2003 sin handlingsplan til forbedring af corporate governance. Den er nu blevet fuldt udmøntet i anbefalinger og senest direktivændringer. Vi står således nu med overblik over rammerne for den fremtidige regulering af området, om end en del af de konkrete bestemmelser endnu ikke er formuleret i dansk lovgivning. EU har valgt en principbaseret tilgang, hvor "comply-or-explain" er i fokus og dermed en langt mere fleksibel tilgang for virksomhederne i modsætning til den amerikanske regelbaserede regulering. Begge har naturligvis fordele og ulempler. Vi finder EU's initiativer kvalificerede og balancerede og lægger vægt på, at den enkelte virksomhed kan indrette sig på sine præmisser i sikringen af de overordnede mål for god governance og med ansvar overfor sine interessenter, blandt andet faciliteret gennem åbenhed og rapportering. Men de større frihedsgrader til at indrette sig på egne præmisser indebærer også en risiko for, at der ikke er tilstrækkelig fokus på forbedringer, og at friheden dermed bruges til ikke at gøre noget. Derfor mener vi, at der er et behov for at lade sig inspirere af de udenlandske initiativer og erfaringer i sin tilgang til emnerne.

Uanset hvilke holdninger man måtte have til den amerikanske regulering, kan man ikke se bort fra, at der er vist handlekraft. SOX 404 (section 404 af SOX), der indeholder kravene til erklæring om kvaliteten af interne finansielle kontroller, har sat en dagsorden med hidtil uset grundighed og detaljeret kortlægning af risici og test af interne kontroller af betydning for regnskabsrapporteringen. Der er høstet mange erfaringer gennem de seneste to

årsafslutninger for selskaber omfattet af kravene, og der synes at være god mening for alle børsnoterede selskaber – uanset om de ikke er omfattet – i at forholde sig til og få glæde af disse erfaringer med henblik på at hente inspiration og ideer til eget brug.

I modsætning til den amerikanske tilgang står den britiske, hvor der siden 1999 har været krav om, at ledelserne forholdt sig til risikostyring og interne kontroller, men på en langt mere overordnet og individualiseret måde. Englænderne har i 2005 foretaget en kvalificeret revurdering af deres tilgang til emnet i lyset af den amerikanske praksis og konkluderet, at fordelene ved deres nuværende praksis er større. EU's strategi ligger tæt op af den britiske, og der er ingen tvivl om, at der kan hentes god inspiration i England, hvor virksomhederne har formået at kvittere for den fleksible, principbaserede tilgang ved energisk at arbejde med emnerne i et konstant forbedringsfokus.

Risikostyring og intern kontrol kan ses som en proces, der skal sikre opfyldelse af mål inden for tre forskellige kategorier:

- drift (styring af operationelle og strategiske risici)
- overholdelse af lovgivning og anden regulering (styring af reguleringsmæssige risici)
- pålidelighed af finansiell rapportering (styring af finansielle risici)

SOX 404 vedrører udelukkende kontroller af pålideligheden af den finansielle rapportering, mens den engelske Turnbull vejledning inddrager risikostyring og intern kontrol i forhold til styringen af risici inden for alle tre kategorier. Overordnet er Turnbull baseret på at skabe "det store overblik" for alle risici, som et børsnoteret selskab kan udsættes for, hvorimod SOX 404-reguleringen er målrettet mod at genskabe tilliden til finansielle informationer. Det amerikanske fokus på intern kontrol vedrørende finansiell rapportering skal ses i det perspektiv, at de oplevede skandaler netop var regnskabsskandaler, hvor den finansielle rapportering blev manipuleret. Samtidig har reguleringen af det finansielle regnskab og afgivelsen af rettidige og pålidelige informationer traditionelt været meget vigtigt for det amerikanske børsmarked. På den baggrund kan det hævdes, at denne tilgang sikrer en fokusering på det væsentlige og at SOX 404 tager udgangspunkt i investorerne aktuelle bekymringer. Omvendt kan der argumenteres for, at opmærksomheden tages fra selskabets operationelle, forretningsmæssige og strategiske mål, hvilket kan føre til en u hensigtsmæssig skævvridning af selskabets risikostyring. Bestyrelsen har et ansvar for risikostyring og intern kontrol i forhold til alle tre kategorier, jf. nedenstående, men en af dens væsentligste overvejelser er den relative prioritering af risikostyring – herunder hvor stor vægtning intern kon-

trol finansiel rapportering skal have i forhold til den samlede risikostyringsindsats.

En anden væsentlig forskel er, at Turnbull overvejende er fokuseret på risikostyringsprocessen, hvor SOX 404 har sit fokus på konklusionen om effektiviteten af intern kontrol. Dette betyder, at SOX 404 skal baseres på dokumentation af interne kontroller på alle organisationsniveauer således, at en systematisk testning af deres effektivitet muliggøres.

Turnbull-vejledningen er ikke tyngt af samme krav til dokumentation og testning og synes derfor i første omgang at styre fri af en unødvendig bureaukratisk øvelse. Omvendt risikerer Turnbull-tilgangen at blive overfladisk og ukonkret, hvis ikke risikostyringen og de interne kontroller får effekt på alle niveauer. Dokumentation og mulighed for løbende testning er redskaberne til at sikre denne effekt og kan være det nødvendige grundlag for at identificere muligheder for procesforbedringer på områder som ellers ikke har været håndterbare.

Erfaringerne fra SOX 404 i USA og Turnbull i England viser, at disse tiltag nok har mange ligheder, men at de også er væsentligt forskellige. Danske selskaber kan med fordel starte sine overvejelser på grundlaget af erfaringerne fra USA og England, der tilsammen giver et billede af den spændvidde, der kan være i tilgangen til risikostyring og intern kontrol.

De internationale erfaringer skal selvfølgelig ses i lyset af forskellige nationale erhvervsmiljøer og de muligheder og faldgruber, som selskaberne har oplevet. I det lys bør erfaringerne også inspirere under hensyn til den danske kontekst og det enkelte selskabs situation og behov.

Vi håber med bogen at bidrage til større danske virksomheders løbende diskussioner om kvaliteten af deres risikostyring og interne kontrolsystemer. Vi er ikke i tvivl om, at emnet vil være på den fælles ledelsesmæssige dagsorden i den kommende tid.

IAs årskonference 2006

Af revisionschef Louise Claudi Nørregaard, Pension-Danmark

Den 7.-9. juni 2006 afholdt IIA årskonference på Hotel Comwell Borupgaard i Snekkersten. Der var igen i år lagt op til et spændende og fyldigt program af interesse for alle IAs medlemmer og med deltagelse af ca. 140 medlemmer og 11 gæster i de 3 dage. Endvidere blev konferencen afholdt i et fantastisk vejr, og omgivelser var igen i år et rigtigt godt valg fra conferenceudvalgets side.

Konferencen var dels baseret på fællesemner, men ellers opstillet i parallelle streams, som henvendte sig til de forskellige brancher repræsenteret ved konferencen.

Dag 1 startede med et indlæg om den internationale udvikling for intern revision af Vice chairman for IIA Gerald Cox, et spændende og godt indlæg om, hvad IAs 5 vigtigste opgaver i fremtiden er, 5 opgaver som også er relevante for Danmark. Blandt andet kan nævnes IAs indflydelse på omverdenen, IIA som en del af globaliseringen samt IAs servicering af medlemmer.

Dernæst fulgte statsautoriseret revisor Otto Winterskov fra Ernst & Young. Otto Winterskov gav et meget spændende indlæg om trends inden for intern revision og kom i den forbindelse med nogle af konklusionerne på Ernst & Youngs store undersøgelse af intern revisionsafdelinger i 267 større danske virksomheder. (Se

eventuelt Vibeke Aggerholms nedenstående omtale af undersøgelsen).

Som sidste punkt før de individuelle streams holdt revisionschef Brian Christiansen fra Novo Nordisk et spændende indlæg om etiske regler, og hvorledes disse implementeres i en global virksomhed som Novo, og hvilke udfordringer det kan give.

Resten af dagen var opdelt i streams, hvor den finansielle del traditionen tro fik de seneste udviklinger og opsange fra Martin Thygesen og Anne Charlotte Helskov fra Finanstilsynet. Anne Charlotte gav en interessant status på arbejdet i udvalget om intern revision i den finansielle sektor, som er ved at være afsluttet.

Stream B havde fornøjelsen af Bjørn Rothaus fra PwC, som gav en rigtig god og inspirerende gennemgang af COSO II og ERM. Både plancher og gennemgang gav en god platform for den enkeltes videre arbejde med emnet.

Så var dagens foredrag afsluttet, og aftenen bød på en lækker og hyggelig middag.

Dag 2 startede med Group CEO. Stine Bosse fra TrygVesta gav sin opfattelse af, hvad intern revisions rolle er nu og i fremtiden. Stine Bosse brugte nøgleord som værdiskabende tryghedsleverandør samt åbenhed om intern revisions rolle.

Dernæst havde foreningen i lighed med sidste år inviteret formanden for FSR, statsautoriseret revisor Jens Røder, som gav sit bud på fremtiden for vores branche.

Sidste indlæg før streams blev givet af statsautoriseret revisor Finn L. Meyer fra KPMG, som er en yderst levende foredragsholder. Vi blev guidet igennem Nørbyudvalget rapport fra 2005 på en meget spændende måde.

Så blev det tid til de parallelle streams igen. Det finansielle hold fik først et godt og interessant indlæg af Morten Bendtsen fra Danske Bank om interne modeller for markedsrisici i forbindelse med Basel II. Dernæst fulgte Lars Holst fra Nykredit med en gennemgang af status på IFRS reglerne om nedskrivning af udlån, sidst Klass Eddie Andreassen fra Danske Bank om god skik, regler og revision heraf. Alle sammen gode indlæg.

Det industrielle hold fik ligeledes en god og informativ gennemgang af emner som globalisering af Søren Skov Larsen fra PwC, Interne kontroller og test heraf af Angie Trio fra KPMG New York samt Kvalitetskontrol og krav til efteruddannelse på baggrund af det nye regelsæt for statsautoriserede revisorer af Erik Stener Jørgensen fra Grant Thornton.

Dag 2 var på det faglige plan afsluttet, og vi gik til den traditionelle udflugt, som denne gang havde holdt flytetur. Turen gik i år til Louisiana, hvor der var privat rundvisning og middag. En absolut meget vellykket udflugt, hvor en del af temaet var ”øjne”.

Afslutningsvis en stor ros til conferenceudvalget for en god og inspirerende konference med gode valg af foredragsholdere, samt omgivelser og ikke mindst sociale arrangementer.

IAs konference i Norge den 21.-23. maj 2006

Af Henning F. Nielsen, TrykVesta, intern revision

Dag 3 startede med vicerevisionschef Kim Stormly Hansen, som gav sit og Nykredits bud på intern revisions rapportering. Et godt indlæg, hvor mange nok senere vil nyde godt af de eksempler, der blev udleveret.

Dernæst fulgte statsautoriseret revisor Søren Primdahl fra PwC med et godt og indbringende indlæg om, hvorledes vi reviderer med henblik på at fange besvigelser i vores revision.

Før konferencens afsluttende indlæg havde vi fornøjelsen af at høre Anja Andersens inspirerende indlæg om viljen til sejr og motivering hertil. Der var spændende at høre denne sportskvinde, som mange nok havde en mening om i forvejen.

Som sidste punkt på dagen var foreningens generalforsamling, hvor foreningens regnskab blev præsenteret. Derudover foretoges en ændring af bestyrelsens sammensætning. (se tidligere omtale i bladet under nyt fra bestyrelsen).

I ovennævnte tidsrum blev der i Bergen afholdt den årlige konference for Norges Interne Revisor Forening (NIRF).

Konferencen åbnede søndag den 21. maj med i alt 276 deltagere, hvilket er en ny rekord.

Præsidenten for NIRF i Norge, Reidar Døli bød velkommen til konferencen og præsenterede samtidig de nye tiltag i foreningen.

En af nyskabelserne var en introduktionsmappe, som gennem 12 spørgsmål prøver at beskrive, hvad NIRF står for.

Mappen har et flot layout og er virkelig et nyttigt redskab til at profilere foreningen.

Samme eftermiddag holdt Professor of Accounting and Information Systems, University of Wisconsin, Chairman of COSO, Larry Rittenberg et interessant indlæg om "Corporate Governance and Risk Management: Making it Work".

Søndagen blev afsluttet med en spændende byvandring i Bergen, hvor der var mulighed for erfaringsudveksling under mere afslappede former.

Mandag startede op med endnu et interessant indlæg af Larry Rittenberg, hvor emnet denne gang omhandlede "COSO and Internal Audit: Taking a Risk Perspective to Improve Internal Control".

Herefter blev ordet givet til professor i intern- og eksternrevision, Universitetet i St. Gallen, Flemming Ruud, som også havde et indlæg, hvor emnet var "Control Frameworks, Vejen frem".

Resten af dagen samt den efterfølgende dag var spækket med indlæg som eksempelvis

- Renomerisiko - et undervurderet område
- Risikostyring i forbindelse med outsourcing af It-leverancer
- Risikostyring i den statslige sektor.

I lighed med den danske årskonference var indlægene delt op i steams, så der var rig mulighed for at vælge.

Spørgeskemaundersøgelse

Redaktions- og uddannelsesudvalget valgte i forbindelse med forrige nummer at udsende et spørgeskema til undersøgelse af, om vi har det blad for interne revisorer, som læserne ønsker, samt om uddannelsesbehovet bliver dækket tilstrækkeligt.

Redaktionsudvalget udsendte sidste gang et spørgeskema i 2003.

Tidspunktet for udsendelse skyldes, at der jo som bekendt er sket ændringer i sammensætningen af IIA's medlemskreds efter fusionen af IIA og Revisionschefkredsen og at der nu er gået et stykke tid efter sammenlægningen. Efter fusionen har bestyrelsen udarbejdet kommissorier for henholdsvis redaktions- og uddannelsesudvalget, som disse skal efterleve. For interesserede findes disse på vores medlemsside på Internettet.

Vi er meget bevidst om at modtagere af INFO også modtager Internal Auditor, som viser de internationale strømninger. Vores fokus vil derfor i henhold til kommissoriet hovedsageligt dække danske forhold dog med undtagelse af internationale temaer som har direkte indflydelse på den danske interne revisorstand.

Generelle oplysninger om spørgeskemaundersøgelsen

Spørgeskemaet blev sendt ud med forrige INFO blad og lagt på hjemmeside. Vi modtog så at sige alle tilbagemeldingerne i de første 2-3 uger, i alt 33 besvarelser fordelt på 22 breve og 11 e-mails. Dette svarer til en besvarelsesprocent på 8,5% af de 387 medlemmer af IIA, hvilket vi synes var lavt. Det blev derfor besluttet at benytte årsmødet til at tage skemaet med og bede deltagerne om at udfylde skemaet. Dette gav yderligere 69 besvarelser, således at der var 102 besvarelser i alt.

Resultat af redaktionsdelen

Efter gennemgang af spørgeskemaerne virker det som om, at læserne faktisk synes, at bladet er godt og dækker deres behov. Det er vi meget glade for, og vi vil kæmpe videre for at opretholde den standard, bladet har.

Vi kan konstatere, at bladet kun læses via cirkulation i 25% af tilfældene. Dette kan selvfølgelig bero på, at læseren ikke har modtaget og besvaret spørgeskemaet, men vi håber selvfølgelig at bladet kommer i cirkulation til de medlemmer, som ikke har det som en del af abonnementet således, at vi når ud til flest mulige medlemmer.

94% af læserne læser bladet hver gang eller ofte, hvilket er meget flot, og det viser en god interesse for bladet. Vi kan også konstatere, at 53% af læserne skimmer bladet igennem og engang imellem læser en hel artikel eller to, medens 15% stort set læser alt. Disse tal er forventelige.

Der er også 94%, som mener, at længden af det enkelte nummer er passende typisk 28, 32 eller 36 sider, ligesom 74% mener, at udgivelsesintervallet på 3 gange årligt er passende, 21% kunne godt tænke sig bladet oftere. Vi har besluttet at vedblive med størrelse og udgivelsesintervallet, idet flertallet har udtrykt tilfredshed hermed.

En del af spørgeskemaundersøgelsen gik også på integrationen mellem bladet og Internettet. 50% ønskede mulighed for at søge på tværs af bladene på Internettet. I den forbindelse har vi arbejdet sammen med hjemmesideudvalget, og vi har fundet alle de gamle blade, som vil blive lagt på Internettet i PDF format. Det er dog nogle tekniske problemer med søgninger i PDF formatet på hjemmesider, så denne funktionalitet bliver muligvis begrænset, men der arbejdes på mulighederne. Der var 28%, som hellere ville hente bladet på Internettet, hvilket er en udvikling, som vi vil vurdere løbende, men i samråd med bestyrelsen har vi valgt, at bladet stadigvæk skal komme i papirformat. 19% fremhævede, at der skulle være en bedre integration mellem informationer om kurser, nyt fra IIA, jubilæer, foreningen stamoplysninger mellem bladet og hjemmesiden. Vi har i den forbindelse aftalt et møde mellem redaktions- og hjemmesideudvalget, hvor vi vil afklare, hvordan koordination kan optimeres.

Sammensætning af artikler kunne besvares ved en op- eller nedprioritering af artikelmuligheder, resultatet kan ses af nedenstående skema:

	Opprioritering	Nedprioritering
'Hands-on' artikler	61	2
Mere teoretiske artikler, f.eks. om ny lovgivning	57	6
Personlige/sociale artikler, f.eks. interviews med relevante personer	15	29
Holdningsorienteret stof (leder – læserbreve)	28	18
Præsentation af intern revision i forskellige virksomheder	33	27
Orientering om fremtidige kurser/månedsmøder	30	16
Anmeldelser af hjemmesider	21	25
Anmeldelser af kurser	22	22

	Opprioritering	Nedprioritering
Anmeldelse af månedsmøder og øvrige medlemsmøder	13	28
Orientering om IIA, såvel nationalt som internationalt	41	12
Artikler omkring IIA standarder	62	4

Der ønskes klart flere "hands-on" artikler. Her vil vi gerne spille bolden over på læsernes banehalvdel, for det er ude i de enkelte afdelinger, der arbejdes med problemstillingerne og dermed også jer, der ville være oplagte forfattere til disse artikler. Skriv derfor til os med artikelideer, som I kunne tænke jer at bidrage med. Alternativt vil vi forsøge at lave et artikelarkiv til grundlag for dette og kontakte relevante afdelinger. Vi vil bestræbe os på, at der kommer mindst en af disse artikler i hvert nummer.

De teoretiske artikler ønskes der også flere af. Det kræver selvfølgelig, at der kommer ny teori, lovgivning mv., men det kan vi vist alle blive enige om, at der i stor grad kommer inden for vores verden. Oftest har vi benyttet os af ekstern revision ved disse artikler, hvilket vi vil blive ved med. Vi vil bestræbe os på at have mindst en teoretisk artikel i hvert nummer.

Der ønskes stadigvæk information om fremtidige kurser og månedsmøder i bladet, hvilket vi vil tage med i vores snak med hjemmesideudvalget og få koordineret på bedst mulig måde.

Der ønskes også orientering om IIA, såvel nationalt som internationalt. Det vil vi understøtte gennem vores ledere (typisk bestyrelsesmedlemmer), nyt fra bestyrelsen og andre relevante rubrikker.

Der er et udtalt ønske om at få flere artikler om IIA standarder. Vi forsøger at få en artikel om en ny standard i hvert nummer, ligesom vi bagest i bladet refererer til, hvilke standarder, der er beskrevet i hvilke blade. Det er dog ikke altid lige let at få forfattere. Det er vores opfattelse, at ikke alle afdelinger bruger standarderne lige så aktivt i deres arbejde, som de gerne ville, og derfor er det en proces for os alle. Vi er derfor meget interesseret i, at afdelinger, som benytter standarderne i deres daglige arbejde, melder sig med henblik på at dele viden med de øvrige medlemmer.

Der er en lille overvægt, som ønsker mere af holdningsorienteret stof. Det er altid muligt at indsende holdningsorienteret stof til bladet, og oftest kommer det med. Så hvis spørgeskemaet er et udtryk for, at der ønskes debat via bladet, er debattører meget velkomne til at indsende artikler.

Der er artikler, som har dødt løb mellem op- og nedprioritering, herunder præsentation af intern revision, hjemmesider og anmeldelse af kurser. Vi vil være opmærksomme på at bringe artikler om disse emner for at tilfredsstille de, som ønsker det, men samtidig ikke bringe for mange, så det bliver negativt for de øvrige.

Den eneste artikelform, hvor der er et generelt ønske om nedprioritering er anmeldelse af medlemsmøder og øvrige medlemsmøder. Det har dog en "reklamemæssig" værdi for foreningen, at disse artikler bliver bragt, og derfor vil vi blive ved med at bringe disse, men vi vil selvfølgelig gerne se på formatet af disse anmeldelser. Vi bringer således i dette nummer en større artikel om årsmødet.

Resultat af uddannelsesudvalgets del

Resultatet af spørgeskemaundersøgelsen for så vidt angår uddannelsesudvalget er endnu ikke evalueret. Resultatet vil blive offentliggjort på foreningens hjemmeside efter afslutningen af evalueringen.

Vindere af konkurrencen

Vi har fået lykkens gudinde til at trække 3 vindere af hver 2 flasker rødvin som tak for deres deltagelse i undersøgelsen.

Redaktionen siger tillykke til de heldige vindere:

Per Ditlev, sparTrelleborg
Jens Augsburg, Ernst & Young
Jens Rasmussen, Nykredit

Nye medlemmer

INFO byder velkommen til:

PricewaterhouseCoopers

Statsautoriseret revisor Preben Larsen
 Statsautoriseret revisor Birgitte Mogensen

Handelsbanken

Intern revisor Torsten Beck
 Intern revisor Jacob Nielsen

Ernst & Young

Partner, statsautoriseret revisor Mogens Nederby
 Supervisor Anne Marie Schramm

Øvrige

Direktør Rolf Elm-Larsen

Nykredit

Intern revisor Jens Rasmussen

BDO ScanRevision

Partner, statsautoriseret revisor Peter Have Jensen
 Cand. merc. aud. Niels Erik Larsen

ATP

Intern revisor Sussie Frantzen

Post Danmark

Revisor Peter Arent Hansen

Forstædernes Bank

Controller Gitte de Linde

Amagerbanken

Intern revisor Mette Mai Søndergaard

Deloitte

Statsautoriseret revisor Anni Haraszuk

Novo Nordisk

Internal Auditor Thomas B. B. Larsen

A. P. Møller-Maersk

Risk Auditor Jan Binderup
 Senior General Manager John Carmichael
 Ramon Fuentes
 Risk Auditor Hans-Henrik Skonning Hansen
 Risk Auditor Richard Hentschel
 Jens-Olaf Madsen
 Senior Director, Group Internal Audit Robert Milne
 Mitchell
 Risk Auditor Ole Arne Parnel

SAMPENSION

Intern revisor Pól Hansen

Danske Bank

Senior Auditor Henrik Rasmussen

Codan

Senior Auditor Morten Stein Salmark

Berendsen Textil Service

Manager Peter Vium

”Bagsmækken”

Oplysninger om Foreningen af Interne Revisorer

Foreningens adresse:**Nordea A/S****Foreningen af Interne Revisorer (IIA)****Att: Chief Internal Auditor Ane Marie Christensen****Strandgade 3****0900 København C****CVR nr. 73954215****Foreningen af Interne Revisorer bestyrelse har følgende sammensætning:****Formand**

Chief Internal Auditor Ane Marie Christensen, Nordea

☎ 33 33 10 75

e-mail: ane.marie.christensen@nordea.com

Næstformand

Revisionschef Claus Okholm, Nykredit

☎ 33 75 93 02

e-mail: co@nykredit.dk

Kasserer

Revisionschef Jens Galsgaard, TrygVesta

☎ 44 20 30 80

e-mail: jens.galsgaard@tryg.dk

Sekretær

Revisionschef Ole Kirkbak, Sydbank

☎ 74 36 31 00

e-mail: ole.kirkbak@sydbank

Bestyrelsesmedlemmer

Senior Manager Vibeke Aggerholm, Ernst & Young

☎ 35 87 26 68

e-mail: vibeke.aggerholm@dk.ey.com

Professor Lars Kiertzner, Aalborg Universitet

☎ 96 35 72 52

e-mail: lki@business.aau.dk

Revisionschef Hans Christian Møller, Direktoratet for FødevareErhverv

☎ 33 95 81 30

e-mail: hkm@dffe.dk

Bestyrelsesmedlemmer

Koncernrevisionschef Anne Rømer, TDC

☎ 33 43 75 45

e-mail: aro@tdc.dk

Revisionschef Jens Peter Thomassen, Danske Bank

☎ 45 12 77 01

e-mail: jens.peter.thomassen@danskebank.dk

Indmeldelse i foreningen

Indmeldelse i foreningen foretages til:

Hanne Brandt

☎ 3375 9307

e-mail: hbr@nykredit.dk

Jobannoncer

Jobannoncer for medlemmer kan bringes i INFO.

Helside annoncer koster 2.000 kr.

Halvside eller mindre annoncer koster 1.000 kr.

Annonceudkast sendes til foreningens adresse jf. ovenfor.

For ikke medlemmer aftales prisen særskilt.

Eksamen

Nærmere oplysninger om CIA-, CGAP-, CCSA- og CFSA-eksamen kan fås på IIA Inc's hjemmeside www.the.org eller ved kontakt til Uddannelsesudvalget.

Oplysninger om mærkedage

Oplysninger om mærkedage bedes meddelt til:

Bente Hallberg,

☎ 3678 22 87

e-mail: iaa.redaktion@mail.dk

Indlæg til INFO

Artikler i INFO honoreres med en vingave.

Næste nummer

INFO 34 udkommer i december 2006.

Oplysninger om diverse hjemmesider

IIAs hjemmeside	www.theiaa.org www.itaudit.org
IIA, DKs hjemmeside	www.iaa.dk
IIA, UK Chapter	www.iaa.org.uk

Redaktionen kan oplyse, at INFO kan ses på foreningens hjemmeside på www.iaa.dk

IIA standarder, der er præsenteret i INFO

INFO	Standard nr.	Emne	Præsenteret af:
24	2410 PA 2410-1	Rapportering	Frank Sundgaard Nielsen, Nordea
25	2010, 2200 2240	Planlægning	Solveig Petersen, Post Danmark
26	1300 - 1340	Kvalitetsstyring af revisionsarbejder	Carsten Damø, Nordea
27	2110	Risk Management	Solveig Petersen, Post Danmark
29	2230.A1 2330.A2 2330.C1	Opbevaring og beskyttelse af dokumentation	Birgitte Rousing Svenningsen, Saxo Bank

